

МВС України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**ПРАВОВІ ТА ТАКТИЧНІ ЗАСАДИ
ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ
СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ**

Навчальний посібник

Колектив авторів

*За загальною редакцією
кандидата юридичних наук, доцента
В.Д. Поливанюка*

Дніпро
2019

УДК 352.95+351.74
П 68

*Рекомендовано Науково-методичною радою
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ 29.05.2019, протокол № 9*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Миرونюк Р.В. – професор кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, полковник поліції.

Покайчук В.Я. – заступник начальника управління – начальник ВПН УКЗ ГУНП в Запорізькій області, підполковник поліції.

П 68 Правові та тактичні засади застосування поліцейськими спеціальних засобів: навч. посібник / В. Д. Поливанюк, Д. Г. Казначеев, В. В. Біліченко та ін. ; за заг. ред. к.ю.н., доц. В. Д. Поливанюка Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 96 с.

ISBN 978-617-7665-68-6

Розкрито поняття та значення правових підстав щодо застосування працівниками поліції спеціальних засобів. Висвітлено тактичні аспекти застосування працівниками поліції спеціальних засобів під час виконання службових обов'язків, а також формування у майбутніх фахівців умінь та компетенцій для забезпечення особистої безпеки й ефективного вирішення працівниками поліції службових завдань при виникненні подібних ситуацій.

У прикінцевих розділах посібника особливу увагу приділено формуванню у слухачів знань та практичних навичок про безпечну поведінку під час використання спецзасобів та надання домедичної допомоги внаслідок можливих травм під час їх застосування.

Для курсантів, студентів, слухачів, викладачів закладів вищої освіти МВС України та практичних працівників підрозділів Національної поліції.

ISBN 978-617-7665-68-6

© Автори, 2019
© ДДУВС, 2019

ЗМІСТ

Вступ	5
Розділ 1. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ	7
1.1. Міжнародно-правові акти щодо застосування спеціальних засобів поліцейськими	8
1.2. Національне законодавство щодо застосування спеціальних засобів поліцейськими	11
<i>Питання до розділу 1</i>	17
Розділ 2. ТАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ	18
2.1. Поняття спеціальних засобів, що використовуються в діяльності Національної поліції, та їх види	18
2.2. Застосування спеціальних засобів, споряджених речовинами сльозогінної та дратівної дії	19
2.3. Застосування наручників (кайданків) та інших засобів обмеження рухомості	31
2.4. Застосування гумових та пластикових кийків	41
2.5. Застосування електрошокових пристроїв контактної та контактнo-дистанційної дії	55
2.6. Застосування пристроїв, гранат світлозвукової дії	60
<i>Питання до розділу 2</i>	63
Розділ 3. НАДАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ВНАСЛІДОК ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ	64
3.1. Травми, що можуть бути заподіяні внаслідок удару гумового чи пластикового кийка по голові, та надання домедичної допомоги	64
3.2. Травми, що можуть бути заподіяні внаслідок удару гумового чи пластикового кийка по шиї людини, та надання домедичної допомоги	67

3.3. Травми, що можуть бути заподіяні внаслідок удару гумового чи пластикового кийка по ключичній ділянці тіла, та надання домедичної допомоги	68
3.4. Травми, що можуть бути заподіяні внаслідок удару гумового чи пластикового кийка в живіт людини, та надання домедичної допомоги	70
3.5. Травми, що можуть бути заподіяні внаслідок удару гумового чи пластикового кийка по попереку (куприку) людини, та надання домедичної допомоги	72
3.6. Травми, що можуть бути заподіяні внаслідок удару гумового чи пластикового кийка по статевих органах людини, та надання домедичної допомоги	73
3.7. Травми грудної клітини, що можуть бути заподіяні внаслідок удару гумового чи пластикового кийка, та надання домедичної допомоги	75
3.8. Травми суглобів, що можуть бути заподіяні внаслідок удару гумового чи пластикового кийка, та надання домедичної допомоги	77
3.9. Травми, що можуть бути заподіяні внаслідок застосування кайданків, та надання домедичної допомоги	80
3.10. Шкода, що може бути завдана при застосуванні спеціальних засобів, споряджених речовинами сльозогінної і дратівної дії, та надання домедичної допомоги	81
3.11. Наслідки застосування електрошокових пристроїв контактної та контактної-дистанційної дії на організм людини	83
<i>Питання до розділу 3</i>	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	85
ДОДАТОК	87

ВСТУП

Побудова української держави на сучасному етапі потребує удосконалення охорони усіх суспільних відносин, і в першу чергу відносин, що становлять зміст публічного порядку та публічної безпеки. Законодавством України обов'язок по охороні публічного (громадського) порядку та публічної (громадської) безпеки покладено, в тому числі, і на Національну поліцію. Також у законодавстві України вказано, що для захисту публічного порядку та публічної безпеки Національна поліція має право використовувати спеціальні засоби.

На озброєнні у поліції є досить багато спеціальних засобів, які поліцейські можуть використовувати для виконання своїх поліцейських повноважень, забезпечення прав і свобод людини, захисту тощо. Водночас для ефективного їх використання та дотримання принципів гуманізму, поваги до честі та гідності особи, додержання вимог ст. 29 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейському необхідно знати правові підстави та тактичні особливості застосування спецзасобів, розуміти механізми спричинення шкоди організму людини внаслідок застосування того чи іншого спеціального засобу, вміти своєчасно та в повному обсязі надати домедичну допомогу після застосування спеціальних засобів.

Враховуючи необхідність підвищення рівня дотримання публічного (громадського) порядку, підтримання стабільності у суспільних відносинах, що складаються під час перебування людей у публічних (громадських) місцях, поліцейському необхідно постійно вдосконалювати свої навички при застосуванні тих чи інших спеціальних засобів.

У той же час існує необхідність у забезпеченні навчальною літературою ряду навчальних дисциплін, насамперед тих, що формують у курсантів, слухачів та практичних працівників поліції початкові знання та навички несення служби нарядами поліції: «Тактико-спеціальна підготовка», «Долікарська допомога». Викладання цих дисциплін потребує оновлення положень навчально-методичних матеріалів з урахуванням завдань Національної поліції України.

У цьому навчальному виданні розглянуто питання, які розкривають тактичні та правові підстави застосування поліцейським спеціальних засобів. Опанування його положеннями дозволить одержати знання з тактичних особливостей застосування того чи іншого спеціального за-

собу, особливостей застосування спеціальних засобів залежно від обстановки, що склалася, тактики переслідування, затримання та доставлення правопорушників за допомогою спеціальних засобів, забезпечення особистої безпеки під час несення служби. Також завдяки цьому виданню здобувачі освіти отримають знання про порядок надання домедичної допомоги після застосування спеціальних засобів.

Зважаючи на прикладний характер цієї навчальної дисципліни, цей навчальний посібник стане теоретичним підґрунтям для подальшого формування навичок несення служби рядами поліції.

Видання підготовлено відповідно до вимог статей 72, 73, 74 Закону України «Про Національну поліцію», що регламентують професійне навчання поліцейських, первинну професійну підготовку та підготовку поліцейських у ВНЗ із специфічними умовами навчання, розраховано на курсантів вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, а також магістрів, ад'юнктів, викладачів та поліцейських Національної поліції.

Навчальний посібник розроблено з урахуванням Комплексної програми ступеневого (багаторівневого) набуття компетентностей за професією «поліцейський» під час вивчення дисципліни «Тактико-спеціальна підготовка» з метою уніфікації підготовки поліцейських. При його підготовці було використано досвід викладання дисциплін практичного спрямування та основних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки і розрахованих на набуття стійких навичок із застосування поліцейськими спеціальних засобів як у звичайних умовах, так і в критичних ситуаціях.

Розділ 1

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ

Національна поліція України (поліція) – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Діяльність поліції спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України згідно із законом.

Національна поліція створена з метою реалізації державної політики у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони та захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави, а також надання поліцейських послуг.

Основним завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах:

- 1) забезпечення публічної безпеки і порядку;
- 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- 3) протидії злочинності;
- 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

У своїй діяльності поліція керується Конституцією України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Законом України «Про Національну поліцію» та іншими законами України, актами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, а також виданими відповідно до них актами Міністерства внутрішніх справ України, іншими нормативно-правовими актами.

Правова основа застосування спеціальних засобів – це система правових норм, підзаконних нормативних актів та правил, які визначають допустимість та регламентують порядок і умови їх застосування.

1.1. Міжнародно-правові акти щодо застосування поліцейськими спеціальних засобів

Застосування поліцейськими спеціальних засобів представляє особливий вид примусових заходів, який включає в себе безпосереднє використання вражаючих властивостей даних предметів і спрямований перш за все на припинення протиправних дій, що становлять велику суспільну небезпеку.

Для забезпечення подолання спротиву проведенню превентивного поліцейського заходу, відновлення публічного порядку та безпеки, поліцейськими застосовуються примусові заходи. Право застосування поліцейських заходів передбачено такими міжнародними нормативно-правовими актами:

1. Рекомендація (2001) Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи «Про Європейський кодекс поліцейської етики», ухвалена Комітетом міністрів 19 вересня 2001 на 765 засіданні заступників міністрів.

2. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку від 17 грудня 1979 р.

3. Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи № 690 (1979) «Про Декларацію про поліцію».

4. Кодекс поведінки службовців органів правопорядку (затверджений резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 34/169 від 17 грудня 1979 року) (стаття 3) визначає, що всі службовці органів правопорядку можуть застосовувати силу тільки у разі суворої необхідності і в обсязі, необхідному для виконання їх обов'язків.

Рекомендації Res (2001) 10 Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи «Про Європейський кодекс поліцейської етики» (ухвалена Комітетом Міністрів 19 вересня 2001 на 765 засіданні заступників міністрів) (п. 20) – організація поліції повинна містити ефективні заходи для забезпечення чесності б та належного виконання своїх обов'язків службовцями поліції, зокрема, щоб гарантувати повагу до основоположних прав і свобод особи, закріплених, зокрема, в Європейській конвенції з прав людини.

Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи № 690 (1979) «Про Декларацію про поліцію» (п. 12, 13) – при виконанні своїх обов'язків офіцер поліції зобов'язаний використовувати всю необхідну рішучість для досягнення мети, яка передбачена або дозволена законодавством, але ніколи не повинен використовувати більше сили, ніж це є

розумним. Офіцери поліції повинні отримувати зрозумілі та чіткі розпорядження щодо способу та обставин, за яких вони повинні застосовувати зброю.

Резолюція 34/169 Генеральної асамблеї ООН «Кодекс поведінки посадових осіб по підтримці правопорядку» (ст. 3) – посадові особи при підтримці правопорядку можуть застосовувати силу тільки у випадках крайньої необхідності і в тій мірі, в якій це вимагається для виконання їх обов'язків.

Вищезазначені документи визначають основні цілі поліцейської діяльності у демократичному суспільстві, в основі якого лежить верховенство права.

Поліцейський захід є однією з ключових складових функцій поліцейського, яка полягає в тому, що поліцейський має право застосовувати до особи дії або комплекс дій превентивного чи примусового характеру.

Примусові поліцейські заходи:

1) фізичний вплив – застосування будь-якої фізичної сили, а також спеціальних прийомів боротьби з метою припинення протиправних дій правопорушників;

2) застосування спеціальних засобів – спеціальними засобами є сукупність пристроїв, приладів і предметів, спеціально виготовлених, конструктивно призначених і технічно придатних для захисту людей від ураження різними предметами, тимчасового ураження людини;

3) застосування вогнепальної зброї.

Поліцейські заходи можуть бути застосовані для виконання таких повноважень поліції: здійснення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень; виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень; виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припинення виявлених кримінальних та адміністративних правопорушень; усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення; здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності; розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, пропали безвісти, та інших осіб у випадках, визначених законом; здійснення провадження у справах про адміністративні правопорушення, приймання рішення про застосування адміністративних стягнень та забезпечення їх виконання; доставлення у випадках і порядку, визначених за-

коном, затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, та осіб, які вчинили адміністративне правопорушення; вжиття заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, парках, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, річкових вокзалах та інших публічних місцях; регулювання дорожнього руху та здійснення контролю за дотриманням Правил дорожнього руху його учасниками та за правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі; здійснення супроводження транспортних засобів у випадках, визначених законом; визначення осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе; встановлення особи за невідомим трупом; запобігання та припинення насильства в сім'ї; здійснення охорони об'єктів права державної власності у випадках та порядку, визначених законом та іншими нормативно-правовими актами; участь у здійсненні державної охорони; здійснення на договірних засадах охорони фізичних осіб та об'єктів права приватної і комунальної власності; здійснення контролю за дотриманням фізичними та юридичними особами спеціальних правил та порядку зберігання і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, на які поширюється дозвільна система Міністерства внутрішніх справ; здійснення контролю у межах своєї компетенції, визначеної законом, за дотриманням вимог режиму радіаційної безпеки у спеціально визначеній зоні радіоактивного забруднення; сприяння забезпеченню відповідно до закону правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації у разі їх оголошення на всій території України або в окремій місцевості.

Застосування поліцейського заходу має превентивно-примусовий характер, що обмежує особисту свободу та застосовується з метою запобігання подальшому порушенню закону. Реалізація застосування заходу повинна здійснюватися на правомірних засадах, у межах нормативно-правових актів, ефективним способом.

Дані керівні положення міжнародних документів знайшли своє відображення й у статтях 42-46 Закону України «Про Національну поліцію».

1.2. Національне законодавство щодо застосування спеціальних засобів поліцейськими

Відповідно до статті 42 Закону України «Про Національну поліцію», поліція під час виконання повноважень, визначених цим Законом, уповноважена застосовувати такі заходи примусу: **фізичний вплив (сила); застосування спеціальних засобів; застосування вогнепальної зброї.**

Закон визначає, що **спеціальні засоби як поліцейські заходи примусу** – це сукупність пристроїв, приладів і предметів, спеціально виготовлених, конструктивно призначених і технічно придатних для захисту людей від ураження різними предметами (у тому числі від зброї), тимчасового (відворотного) ураження людини (правопорушника, супротивника), пригнічення чи обмеження волі людини (психологічної чи фізичної) шляхом здійснення впливу на неї чи предмети, що її оточують, з чітким регулюванням підстав і правил застосування таких засобів та службових тварин. Так, для виконання своїх повноважень поліцейські можуть використовувати такі **спеціальні засоби**:

- 1) гумові та пластикові кийки;
- 2) електрошокові пристрої контактної та контактнo-дистанційної дії;
- 3) засоби обмеження рухомості (кайданки, сітки для зв'язування тощо);
- 4) засоби, споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії;
- 5) засоби примусової зупинки транспорту;
- 6) спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби;
- 7) службові собаки та службові коні;
- 8) пристрої, гранати та боєприпаси світлозвукової дії;
- 9) засоби акустичного та мікрохвильового впливу;
- 10) пристрої, гранати, боєприпаси та малогабаритні підривні пристрої для руйнування перешкод і примусового відчинення приміщень;
- 11) пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії;
- 12) засоби, споряджені безпечними димоутворюючими препаратами;
- 13) водомети, бронемашини та інші спеціальні транспортні засоби.

Важливо те, що законом прямо вказано, що **не є заходом примусу використання поліцейським засобів індивідуального захисту (шоло-**

мів, бронезилетів та іншого спеціального екіпірування).

Відповідно до статті 45 Закону України «Про Національну поліцію» можна визначити такі підстави застосування спеціальних засобів:

1) кайданки та інші засоби обмеження рухомості застосовуються:

а) до особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення та чинить опір поліцейському або намагається втекти;

б) під час затримання особи;

в) під час конвоювання (доставляння) затриманого або заарештованого;

г) якщо особа своїми небезпечними діями може завдати шкоду собі і оточуючим;

г) проведення процесуальних дій з особами у випадках, коли вони можуть створити реальну небезпеку оточуючим або собі;

2) гумові та пластикові кийки застосовуються для:

а) відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною;

б) затримання особи, яка вчинила правопорушення і чинить злісну непокору законній вимозі поліцейського;

в) припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень;

3) засоби, споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії, застосовуються для:

а) відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною;

б) припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень;

4) засоби примусової зупинки транспорту застосовуються для примусової зупинки транспортного засобу, водій якого не виконав законні вимоги поліцейського щодо зупинки транспортного засобу, або якщо дії водія транспортного засобу створюють загрозу життю чи здоров'ю людини;

5) пристрої, гранати, боєприпаси та малогабаритні підривні пристрої для руйнування перешкод і примусового відчинення приміщень застосовуються для:

а) затримання особи;

б) звільнення особи, незаконно позбавленої свободи, яка знаходиться у приміщенні;

б) електрошокові пристрої контактної та контактної-

дистанційної дії застосовуються для:

а) відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною;

б) відбиття нападу тварини, що загрожує життю і здоров'ю особи чи поліцейського;

7) спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби застосовуються для:

а) маркування особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення;

б) припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень з метою подальшого виявлення осіб та затримання, а також контролю за переміщенням речей;

8) пристрої, гранати та боєприпаси світлозвукової дії, засоби акустичного та мікрохвильового впливу застосовуються для:

а) відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною;

б) затримання особи, яка чинить збройний опір, або з метою примусити таку особу залишити територію (транспортний засіб, будівлю, споруду, земельну ділянку), де перебуває така особа;

в) звільнення особи, незаконно позбавленої свободи, яка знаходиться у приміщенні;

9) водомети, бронемашини та інші спеціальні транспортні засоби застосовуються для:

а) припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень;

б) відбиття групового нападу, що загрожує життю та здоров'ю людей;

в) примусової зупинки транспортного засобу, водій якого не виконав законні вимоги поліцейського зупинитися;

г) затримання озброєної особи, яка підозрюється у вчиненні злочину;

10) пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, застосовуються для:

а) захисту від нападу, що загрожує життю та здоров'ю людей, у тому числі поліцейського;

б) відбиття збройного нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також для звільнення їх у разі захоплення;

в) затримання особи, яка підозрюється у вчиненні тяжкого або

особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти;

г) затримання особи, яка чинить збройний опір або намагається втекти з-під варти;

г) затримання озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю чи здоров'ю людей, у тому числі поліцейського;

д) подання сигналу тривоги або виклику допоміжних сил;

е) знешкодження тварини, яка загрожує життю чи здоров'ю людей, у тому числі поліцейського;

є) припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень;

ж) відбиття групового нападу, що загрожує життю чи здоров'ю людей;

11) засоби, споряджені безпечними димоутворювальними препаратами, застосовуються для:

а) забезпечення маскування дій поліцейських, спрямованих на затримання особи, яка чинить збройний опір, або для того, щоб примусити таку особу залишити територію (транспортний засіб, будівлю, споруду, земельну ділянку), на якій вона перебуває;

б) звільнення особи, незаконно позбавленої свободи;

12) службовий собака застосовується під час:

а) патрулювання;

б) переслідування та затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення;

в) під час конвоювання (доставлення) затриманої або заарештованої особи;

г) для відбиття нападу на особу та/або поліцейського;

13) службовий кінь застосовується під час:

а) патрулювання;

б) переслідування та затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення.

Застосовуючи фізичну силу, спеціальні засоби і вогнепальну зброю, працівник поліції повинен пам'ятати, що цим діям повинно *передувати попередження* про їх застосування, а також не слід забувати, що після попередження про застосування фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї працівник поліції повинен *дати достатньо часу для виконання законної вимоги поліцейського, крім випадку*, коли зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я особи чи та/або поліцейського або інші тяжкі наслідки, або в ситуації, що склалася, таке попередження є не виправданим або неможливим.

Прийнявши рішення про застосування спеціальних засобів, працівник поліції повинен зробити таке попередження голосом, а при значній відстані або зверненні до великої групи людей – через гучномовні установки, підсилювачі звуку, і в кожному випадку бажано рідною мовою осіб, проти яких ці засоби будуть застосовуватись. Крім того, таке попередження слід робити українською мовою не менш як 2 рази.

Слід також звернути увагу на обмеження, які існують у законодавстві щодо застосування спеціальних засобів. Так, поліцейському заборонено наносити удари гумовими (пластиковими) кийками по голові, шиї, ключичній ділянці, статевих органах, попереку (куприку) і в живіт.

Також забороняється під час застосування засобів, споряджених речовинами сльозогінної та дратівної дії, здійснювати прицільну стрільбу по людях, розкидання і відстрілювання гранат у натовп, повторне застосування їх у межах зони ураження в період дії цих речовин чи відстрілювати патрони, споряджені гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, з порушенням визначених технічними характеристиками вимог до відстані від особи та стрільби в окремі частини голови і тіла людини.

Треба пам'ятати, що поліції заборонено застосовувати водомети при температурі повітря нижче +10°C чи застосовувати засоби примусової зупинки транспорту для примусової зупинки мотоциклів, мотоколясок, моторолерів, мопедів, транспортного засобу, що здійснює пасажирські перевезення, а також застосовувати такі засоби на гірських шляхах або ділянках шляхів з обмеженою видимістю, залізничних переїздах, мостах, шляхопроводах, естакадах, у тунелях.

Поліцейському заборонено застосовувати кайданки більше ніж 2 години безперервного використання або без послаблення їх тиску.

Застосування малогабаритного підривного пристрою для відкриття приміщень є виправданим, якщо шкода, заподіяна охоронюваним законом правам та інтересам, є меншою, ніж шкода, яку вдалося відвернути.

Пам'ятайте, що є додаткові вимоги до застосування окремих типів спеціальних засобів: наприклад, «Черемуха-1», «Черемуха-4», «Черемуха-12», «Сирень-3», «Облако» застосовуються тільки на відкритій місцевості.

Відповідно до наказу МВС України від 10.09.2003 року № 1030, патрони з гумовою кулею ударної дії непроникливої дії «Волна-Р» відстрілюються за допомогою спеціального карабіна КС-23 (Форт-500) на відстані не ближче 40 метрів від людини і тільки по нижній частині

ніг. Також забороняється застосування малогабаритних підривних устроїв «Ключ», «Імпульс» для відкриття приміщень, захоплених правопорушниками, де перебувають заручники.

Працівники поліції можуть застосовувати силу тільки в разі крайньої необхідності і в тій мірі, в якій це потрібно для виконання їхніх обов'язків. Також не забувайте, що поліцейський зобов'язаний негайно зупинити застосування певного виду заходу примусу в момент досягнення очікуваного результату.

Щоб застосування сили було правомірним, необхідна наявність правової та фактичної підстав застосування сили, взятих у їх сукупності. Розглянемо кожен окремо:

- правова підстава – це наявність складу правопорушення в діях особи;

- фактична підстава – необхідність негайного його припинення саме із застосуванням сили.

Працівник поліції не буде нести відповідальності, передбаченої кримінальним законодавством, за заподіяння шкоди особі, якщо його дії щодо застосування сили відповідали вимогам законодавства, яке регламентує дії у стані *необхідної оборони* (ст. 36 ККУ) та *крайньої необхідності* (ст. 39 ККУ), а у випадку *затримання особи, що вчинила злочин* (ст. 38 ККУ) не повинно бути заподіяно тяжкої шкоди. До необхідної оборони прирівнюються дії із затримання особи, яка вчинила напад, і доставлення її відповідним органам влади. Тобто якщо суспільно небезпечне посягання припинилось і правопорушник намагається втекти, то завдання йому шкоди не для подолання опору, а для затримання буде виправдано саме необхідністю його затримання.

Відмінними будуть і цілі заподіяння шкоди: при необхідній обороні – відбиття нападу, при затриманні – доставляння правопорушника відповідним органам влади.

Питання до розділу 1

1. Що є правовою основою застосування спеціальних засобів поліцейськими?
2. Які є міжнародно-правові акти щодо застосування спеціальних засобів поліцейськими?
3. Що є примусовими поліцейськими заходами?
4. З якою метою застосовуються спеціальні засоби в діяльності Національної поліції?
5. Поняття спеціальних засобів як поліцейських заходів примусу.
6. Які спеціальні засоби використовуються в діяльності Національної поліції?
7. Види спеціальних засобів, що використовуються Національною поліцією.
8. Підстави застосування спеціальних засобів.
9. Прийняття рішення про застосування спеціальних засобів поліцейським.
10. Обмеження в законодавстві щодо застосування спеціальних засобів.

Розділ 2 ТАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ

2.1. Поняття спеціальних засобів, що використовуються в діяльності Національної поліції, та їх види

Спеціальні засоби як поліцейські заходи примусу – це сукупність пристроїв, приладів і предметів, спеціально виготовлених, конструктивно призначених і технічно придатних для захисту людей від ураження різними предметами (у тому числі від зброї), тимчасового (відворотного) ураження людини (правопорушника, супротивника), пригнічення чи обмеження волі людини (психологічної чи фізичної) шляхом здійснення впливу на неї чи предмети, що її оточують, з чітким регулюванням підстав і правил застосування таких засобів та службових тварин.

Продовжуючи аналіз чинного законодавства, можна сказати, що до переліку спеціальних засобів, якими користується поліція, належать такі:

1. Засоби індивідуального захисту:

- шоломи – сталеві армійські, «Сфера», каска захисна пластмасова;
- бронежилети протиударні;
- броньовані щити.

Вони призначені для захисту життєво важливих органів людини від можливих поранень холодною та вогнепальною зброєю.

2. Засоби активної оборони:

- гумові кийки;
- кийки пластикові типу «Тонфа»;
- кайданики;
- електрошокові пристрої;
- патрони і пристрої для їх відстрілу вітчизняного виробництва, споряджені гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії;
 - ручні газові гранати, а також патрони з газовими гранатами;
 - балончики, патрони, гранати та інші спецзасоби з препаратами сльозогінної та дратівної дії на основі природних капсаїциноїдів, мор-

фолідупералгонової кислоти (МПК), ортохлорбензальмалононітрилу (CS) і речовини АЛГОГЕН.

Засоби активної оборони захищають громадян та працівників поліції, активно впливаючи на правопорушників з метою припинення їхніх діянь.

3. Засоби забезпечення спеціальних операцій:

- ранцеві апарати «Облако»;
- світло-шумова граната «Заря»;
- світло-шумовий пристрій «Пламя»;
- патрони з гумовою кулею «Волна-Р»;
- водомети;
- бронемашини та інші транспортні засоби;
- пристрій для примусової зупинки автотранспорту «Еж-М», «Діана».

4. Пристрої для відкриття приміщень, захоплених правопорушниками:

- малогабаритні підривні пристрої «Ключ», «Імпульс».

З них засобами самооборони є спеціальні засоби, що становлять собою комплекс спеціальних технічних засобів захисту особового складу. Перші дві групи спецзасобів безпосередньо призначені для захисту особового складу поліції. *Третя* та *четверта* – використовуються під час проведення спеціальних операцій, які пов'язані із затриманням озброєних злочинців, припиненням згідно з чинним законодавством масового безладу та інших проявів порушень публічного порядку.

2.2. Застосування спеціальних засобів, що споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії

Метою застосування спеціального засобу, а саме засобу, спорядженого речовинами сльозогінної та дратівної дії, згідно з п. 3 статті 45 Закону України «Про Національну поліцію», є *відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під хорonoю; припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень.*

Сльозогінний газ – збірна назва іритантів (речовин сльозогінної або дратівної дії), що

підразнюють слизові оболонки, дихальні шляхи тощо. Застосовуються у формі різних аерозолів (так звані «гази»).

Сльозогінний газ належить до хімічної зброї, однак не заборонений міжнародними угодами. Іританти застосовуються також у газовій зброї для самооборони: газових балончиках і набоях до газових пістолетів.

У своїй діяльності підрозділи Національної поліції використовують такі засоби, споряджені речовиною сльозогінної та дратівної дії, так званий «газовий балончик»: «ТЕРЕН», «Сірень», «ОБЛАКО».

Загальна будова газового балончика, спорядженого речовинами сльозогінної та дратівної дії

2.2.1. Типи газових балончиків

Виділяють 5 типів газових балончиків:

Струменеві – газові балончики випускають струмінь рідини, що містить речовину. Для ефективного застосування потрібно потрапити в обличчя, бажано вразити очі, ніс і рот. Ідеально, якщо струмінь потрапляє на слизові оболонки.

З плюсів: велика дистанція ураження (**до 3 метрів**), велика ефективність при якісному виконанні, більший вміст речовини, що вражає. Стійкість до низьких температур.

З мінусів: підвищена вимогливість до точності застосування.

Аерозольні – це газові балончики, що розпилюють хмару аерозолі, який потрібно вдихнути або увійти в цю хмару, щоб аерозоль подіяв.

З плюсів: невимогливі до точності, досить ефективні при якісному виконанні.

З мінусів: неможливість безпечного застосування в замкнених приміщеннях, неможливість безпечного застосування при зустрічному / бічному вітрі і дощу, чутливість до низьких температур, невелика ефективна дистанція.

Струменево-аерозольні – газові балончики, які поєднують в собі обидва попередні варіанти розпилення.

З плюсів: комбінований принцип передбачає загальний ефект від обох способів розпилення, тобто він не тільки вражає слизові оболонки, а й діє на дихальні шляхи.

З мінусів: все те саме, що стосується аерозольних балонів.

Пінні – по суті, являють собою маленькі «вогнегасники» з піною, що містять речовину. Плюси і мінуси ідентичні струменевим газовим балончикам, за винятком одного: піна не тільки вражає органи чуття, а й заліплює особу (при точному попаданні) і перекриває їй огляд.

З плюсів: мають більшу дистанцію поразки.

З мінусів: такий тип газових балончиків вимагає точності в застосуванні.

Гелеві – в якості носія вражаючого елемента використовується текучий гель.

З плюсів: найбільш ефективна дистанція застосування, можливість розпилювати з будь-якого положення (**інші балони розпилюють тільки строго вертикально**), високий вміст вражаючого елемента. Так само, як і пінні балони, заліплюють огляд.

З мінусів: дуже висока вимогливість до точності, фактично максимальна вимогливість.

Типи розпилення діючої речовини

- аерозольний

- аерозольно-струменевий

- струменевий та гелевий

- пінний

Кожен працівник поліції самостійно визначає **вид та інтенсивність** застосування заходів примусу, але при цьому потрібно врахувати:

- обставини конкретної ситуації;
- характер правопорушення та індивідуальні особливості особи, яка вчинила правопорушення.

Поліцейський зобов'язаний **негайно зупинити застосування** засобу, спорядженого речовиною сльозогінної та дратівної дії в момент досягнення очікуваного результату (особа підкорилась вимозі, лежить на підлозі тощо).

Забороняється застосування спеціальних засобів, споряджених речовинами сльозогінної та дратівної дії:

- до дітей, жінок з явними ознаками вагітності, літніх людей або людей з інвалідністю, **окрім** випадків вчинення ними **групового нападу**, що **реально** загрожує життю та здоров'ю людей та працівників поліції;
- здійснювати **прицільну стрільбу** по людях.

2.2.2. Тактичні прийоми щодо носіння засобу, спорядженого речовиною сльозогінної та дратівної дії (газового балончика)

Спеціальний засіб, споряджений речовинами сльозогінної та дратівної дії, в нашому випадку – газовий балончик, завжди повинен бути при собі та повинен бути легкодоступним.

Для носіння ГБ існують спеціальні системи, також можна використовувати м'які підсумки для пістолетних магазинів. Система або підсумок для балончика передбачає, що ви носитимете його на поясі. Розташування газового балончика на ремені обирається з огляду на зручність для постійного носіння і залежно від того, з якого положення ви тренуєтеся його витягувати.

Для ефективного застосування балончика в разі виниклої небезпеки необхідно носити його так, щоб балончик можна було швидко витягти з підсумка на ремені.

Для цього необхідно дотримуватися таких принципів:

1. Хоча б раз на тиждень тренуйте навик вихоплювання і прицілювання газового балончика в уявне обличчя правопорушника або якусь мішень, для того щоб у момент виниклої небезпеки рефлексивно дістати його та не втрачаючи часу застосувати.

2. З тієї самої причини небажано змінювати місце розташування балончика.

3. Слід також враховувати «сезонні фактори», оскільки взимку вміст газового балончика менш ефективний.

4. Слід пам'ятати, що біля балончика не повинно бути нічого, оскільки, наприклад, насіння, монети, бруд можуть забити його клапан, що призведе до непрацездатності балона.

Газовий балончик можна носити як у підсумку на поясі, так і в спеціальному затискачі на одязі. Але більш ефективним є носіння саме на поясі.

2.2.3. Загальні правила використання засобів, споряджених речовиною сльозогінної та дратівної дії

Спочатку Ви повинні розпорошити вміст балончика в очі правопорушника, потім відразу відійти назад або в сторону, не даючи йому схопити Вас. При цьому продовжуйте розпорошувати іритант з балона в його обличчя.

Врахуйте, що для застосування у транспорті підходять тільки струменеві балони.

2.2.4. Тренування з газовим балончиком

Тренування – це обов'язковий елемент володіння зброєю або іншим спеціальним засобом, починаючи з пістолета, закінчуючи гумовим чи пластиковим кийком. Під час тренувань важливо слідкувати за правильним хватом і утриманням балончика у процесі витягування і в момент застосування.

В першу чергу вам потрібно визначити зручне для вас розміщення балончика (ремінь, чохол на поясі тощо).

Далі приділить увагу правильному утриманню балончика – як мінімум двома пальцями (балончик маленького об'єму). Великий палець – на клавіші розпилення, сопло балончика спрямоване від себе – в бік правопорушника.

Тренування із застосуванням краще за все проводити на відкритому просторі: в безлюдному тихому місці. Робоча дистанція розпилення для газового балончика – 1–3 метри від самого балончика. На малій дистанції ви, скоріш за все, не промахнетесь.

Пам'ятайте, що ГБ розпилюється з витягнутої перед собою руки – це дає вам додатковий захист у вигляді збільшення дистанції до супротивника.

Початковий етап – розпилення здійснюється короткими натисками, по 0,5–1 сек. Спробуйте добитися того, щоб кожен «постріл» влучав у район наміченої вами умовної цілі.

Другий етап – безперервне розпилення: намагайтеся утримати точність у межах умовної цілі. В разі реального застосування, ваша задача – якомога точніше уразити очі, ніс і рот нападника або просто максимально густо «залити» обличчя супротивника.

Тренування потрібно повторювати хоча б раз на місяць, адже без постійної практики навички можуть бути швидко втрачені.

Пам'ятайте:

1. Газовий балончик не є моментальним засобом ураження. Звичайно, навіть після точного влучення, вам доведеться якийсь час (кілька секунд) уникати контакту із супротивником. Якщо після розпилювання з газового балончика ви залишитесь на місці, є шанс піддатися нападу правопорушника. Тому маневруйте, рухайтесь, ухиляйтесь у бік, доки супротивник не припинить напад.

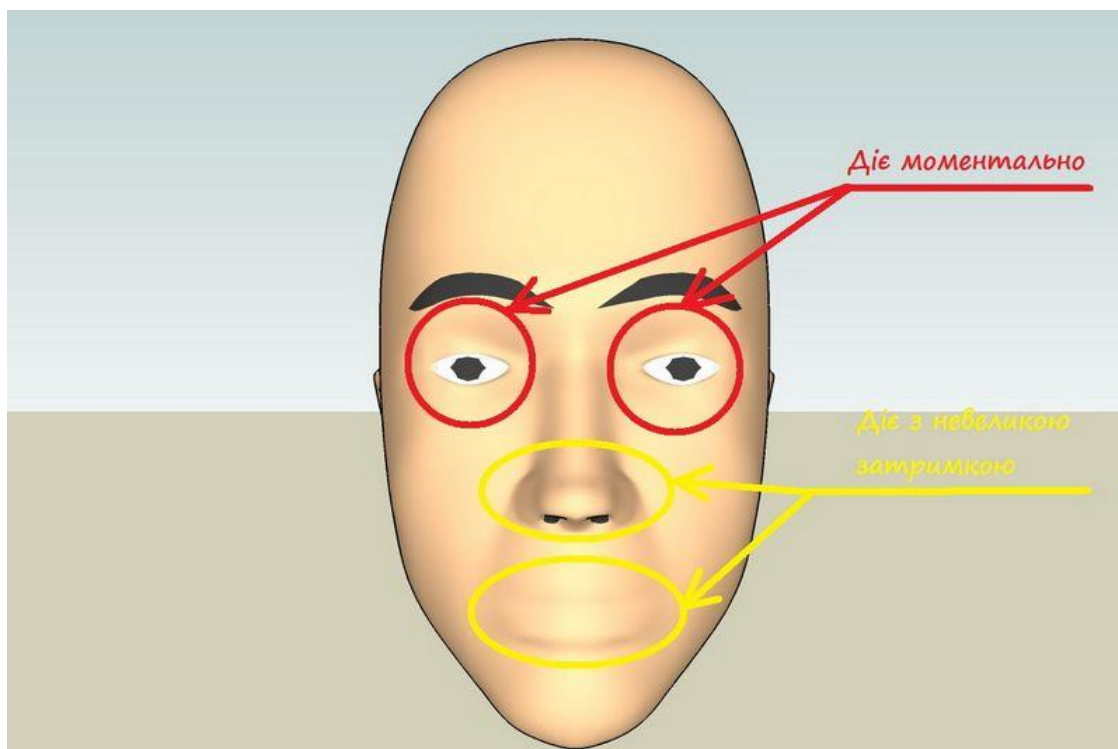
2. Усі газові балончики мають обмежений термін придатності (як правило, 2 роки), тому завжди треба слідкувати за кінцевим терміном придатності і своєчасно замінювати використаний газовий балончик новим. Слід також пам'ятати, що газовий балончик – пристрій одноразового використання, тому якщо Ви його застосували, але не використали увесь ресурс, його все одно треба замінити на новий.

3. Носити газовий балончик треба в такому місці, звідки Ви його зможете швидко витягти та застосувати для забезпечення особистої безпеки. Зверніть увагу на те, що газові балончики мають певний температурний діапазон, тому у морозну погоду краще носити газові балончики у внутрішніх кишенях куртки (або зігрівати газовий балончик рукою у зовнішньому кармані куртки), а при сильній спеці не піддавати його впливу прямих сонячних променів. Не зайвим буде потренуватися витягати газовий балончик, щоб у разі самозахисту Ваші дії були якомога швидшими. Завжди будьте пильними і якщо Ви інтуїтивно відчуваєте можливий напад, то краще відразу дістаньте газовий балончик, що б у разі виникнення небезпеки ним скористатися без витрачання часу на його діставання.

4. Правильно тримайте газовий балончик під час його застосування! Правильно тримати газовий балончик так, щоб великий палець руки давив на кнопку газового балончика, а сам газовий балончик міцно сидів у руці. Також зверніть увагу на те, що газовий балончик треба тримати вертикально і кнопкою догори (деякі газові балончики при використанні в них спеціального клапана можуть робити розпилення з будь-якого положення, про це вказано на балончиках).

4. Пам'ятайте також про те, що для газового балончика найбільш вразливими є очі, потім верхні дихальні шляхи, тому саме ці місця треба вражати.

По ситуації намагайтеся використовувати газовий балончик раптово для правопорушника, без зайвих демонстрацій та залякувань. Тому що у випадку, коли нападник побачить у Ваших руках газовий балончик, він може спробувати ухилитися або закритися від аерозольної хмари або від струменя рідини, в такому випадку нападника зупинити буде важче. Один з прикладів використання газового балончика наведено нижче: ситуація, коли між Вами та нападником невелика дистанція, як показано на рис. 1.

Дія 1. Розірвіть дистанцію з нападником, як показано на рис. 2. Для цього лівою ногою наступіть на праву ногу нападника та штовхніть його в груди лівою рукою. Фіксування ноги нападника під час його штовхання від себе полегшує збиття рівноваги нападника, а також може призвести до розтягнення зв'язок гомілковостопного суглоба у нападника, що дасть Вам більше шансів втекти від нападника або затримати його.

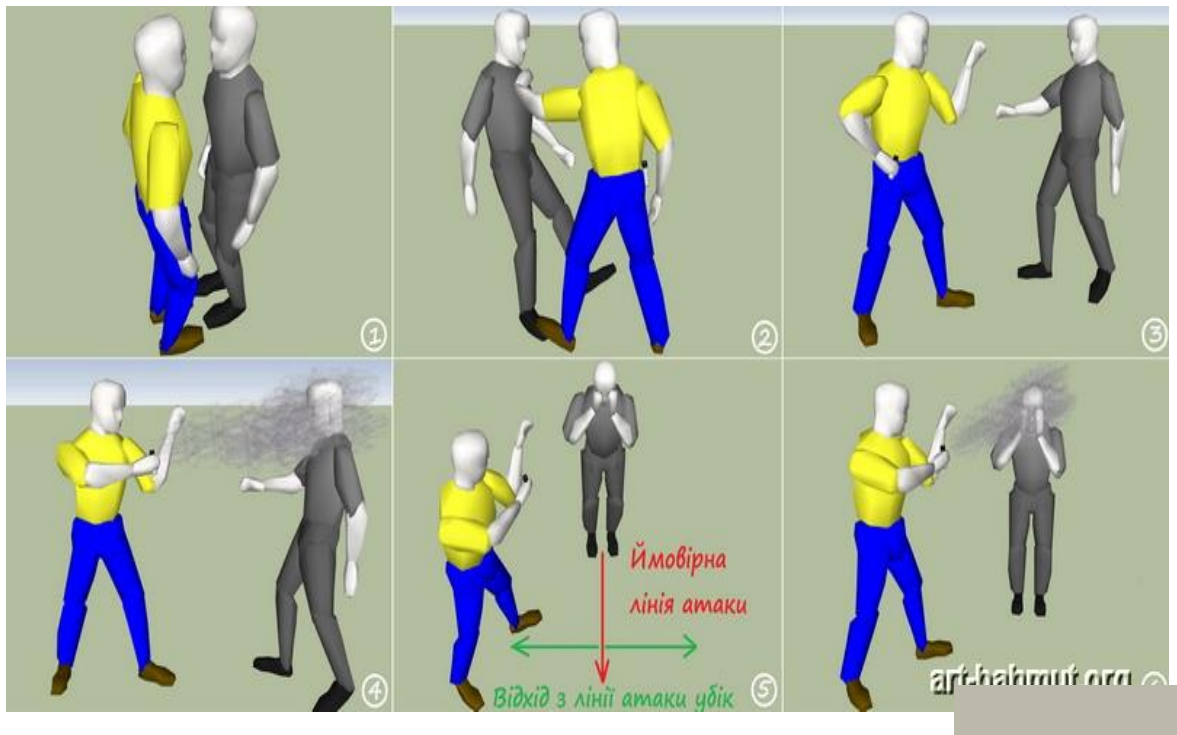
Дія 2. Швидко витягніть газовий балончик, скориставшись тимчасовою втратою рівноваги нападника, як показано на рис. 3.

Дія 3. Швидко націльте сопло газового балончика в обличчя нападника та розпиліть діючу речовину як показано на рис. 4.

Дія 4. Після розпилення діючої речовини з газового балончика в нападника одразу відійдіть у бік як показано на рис. 5 (вліво чи вправо обирайте залежно від ситуації, наприклад від напрямку вітру, рельєфу місцевості тощо), тим самим зійшовши з найбільш

ймовірної лінії атаки нападника на той випадок, якщо діюча речовина подіяла слабо або із затримкою.

Дія 5. Рекомендується зразу ж після зміни позиції повторити розпилення діючої речовини з газового балончика в обличчя нападника як показано на рис. 6, після чого залежно від ситуації втекти або затримати нападника.

Працівники підрозділів Національної поліції також мають право на застосування пристрою миттєвого розпилення речовини сльозогінної та дратівної дії «Терен-6» (далі – спецзасіб).

Технічні характеристики спеціального засобу «Терен-6»:

Висота, мм	185 ± 5
Діаметр, мм	63 ± 2
Маса у спорядженому стані, г	140 ± 10
Об'єм хмари підвищеної концентрації активної речовини, м ³	150–180

Спецзасіб застосовується з метою тимчасового (відворотного) ураження людини (правопорушника, супротивника), пригнічення чи обмеження волі людини (психологічної чи фізичної) шляхом впливу діючої речовини на слизові оболонки органів зору та дихання хмарою аерозолі сльозогінної та дратівної дії на відкритій місцевості та в ізольо-

ваному приміщенні для:

1) відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною;

2) припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень.

3. Спецзасіб може бути використано під час проведення поліцейських операцій на відкритій місцевості та в ізольованому приміщенні.

Порядок застосування спецзасобу «Терен-6».

1. Поліцейський зобов'язаний заздалегідь попередити особу (групу осіб) про застосування спецзасобу і надати їй (їм) достатньо часу для виконання законної вимоги поліцейського, крім випадку, коли зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я особи та поліцейського чи інші тяжкі наслідки, або коли в ситуації, що склалася, таке попередження є невиправданим або неможливим.

2. Попередження може бути зроблено голосом, а за значної відстані або звернення до великої групи людей – через гучномовні установки, підсилювачі звуку.

3. Інтенсивність застосування спецзасобу визначається з урахуванням конкретної ситуації, характеру правопорушення та індивідуальних особливостей особи, яка вчинила правопорушення.

4. Поліцейський зобов'язаний негайно припинити застосування спецзасобу, якщо досягнуто очікуваного результату або якщо немає потреби у подальшому його застосуванні.

5. Поліцейський зобов'язаний у найстисліші строки надати невідкладну домедичну допомогу особі, яка постраждала внаслідок застосування спецзасобу, за потреби викликати екстрену медичну допомогу, повідомити лікарів або заклад охорони здоров'я, який засіб застосовано та яку допомогу надано.

Забороняється застосовувати спецзасіб «Терен-6»:

1) поліцейськими, які не пройшли відповідну спеціальну підготовку і не склали заліків із застосування спецзасобу;

2) до жінок з явними ознаками вагітності, малолітніх осіб, осіб з явними ознаками обмежених можливостей або старості, крім випадків учинення ними збройного чи групового нападу, учинення збройного опору поліцейському, що загрожує життю і здоров'ю інших осіб або поліцейських, якщо відбити такий напад або опір іншими способами і засобами неможливо;

3) у натовпі;

4) повторно в межах зони ураження в період дії активної речовини;

5) у приміщеннях або на виробництвах, пов'язаних із виготовленням вибухових чи легкозаймистих речовин, у закладах освіти та закладах охорони здоров'я;

б) на відстані ближче ніж за 2 м до людей.

У разі застосування до особи спецзасобу поліцейський зобов'язаний у письмовій формі повідомити про це свого керівника у найстисліші строки.

Застосування спецзасобу в приміщенні, якщо від цього може постраждати поліцейський, допускається за наявності засобів захисту органів зору та дихання (протигазів).

Умови застосування спецзасобу «Терен-6»

Спецзасоби «Терен-6» зберігають працездатність за таких умов навколишнього середовища:

- 1) температура від $-10\text{ }^{\circ}\text{C}$ до $+40\text{ }^{\circ}\text{C}$;
- 2) атмосферний тиск від 84 кПа до 106,7 кПа;
- 3) відносна вологість не більше 80 % за температури $+25\text{ }^{\circ}\text{C}$.

Час сповільнення дії пускового пристрою спецзасобу $3,5 \pm 1$ с.

Заходи безпеки під час використання спецзасобу «Терен-6»

Поліцейському забороняється:

- 1) застосовувати спецзасіб, що має пошкодження цілісності корпусу (тріщини, ум'ятини тощо) та запобіжно-пускового пристрою;
- 2) тримати спецзасіб у руці після приведення його в дію з відпущеним важелем;
- 3) розбирати спецзасіб;
- 4) навмисно пошкоджувати чи використовувати спецзасіб не за призначенням.

До застосування спецзасобу поліцейський зобов'язаний переносити його в підсумках для гранат, якими комплектується розвантажувальний жилет або розвантажувальна поясна система.

У разі потрапляння активної речовини, якою споряджено спецзасіб:

1) на тіло – необхідно м'якими дотиками тампона, який змочено спиртом чи спиртовим розчином, видалити зі шкіри активну речовину або змити її водою із застосуванням мийних засобів;

2) в очі – промити їх великою кількістю води або 2 % розчином питної соди (NaHCO_3) чи борної кислоти (H_3BO_3), а в разі сильного болю закапати сумішшю 3–4 % розчину новокаїну та 1 % розчину атропіну ($\text{C}_{17}\text{H}_{23}\text{NO}_3$) у співвідношенні 1 : 1;

3) в органи дихання – затримати дихання, вийти із зони ураження, зробити глибокий видих. Спостерігати за фізіологічними змінами в організмі. У разі потреби звернутись за допомогою до лікаря або викликати екстрену медичну допомогу.

Після застосування спецзасобу проводиться огляд місцевості й приміщень з метою виявлення потерпілих, можливих вогнищ, пошкоджень об'єктів життєзабезпечення, спецзасобів, що не спрацювали, а в разі потреби – дегазація відповідних об'єктів.

Умови зберігання і транспортування спецзасобу «Терен-6»

Спецзасоби в упаковці підприємства-виробника зберігаються в капітальних неопалюваних приміщеннях за температури від -50 °С до +40 °С, атмосферного тиску від 84 кПа до 106,7 кПа та відносної вологості не більше 80 % за температури +15 °С.

Гарантійний строк зберігання визначено виробником і зазначено на спецзасобі та упаковці. Після закінчення гарантійного строку зберігання спецзасоби підлягають знешкодженню.

Спецзасоби в упаковці можуть транспортуватися всіма видами транспорту з дотриманням правил перевезення, а також у герметичних відсіках літаків.

Зберігати спецзасоби поблизу джерел вогню та електронагрівальних пристроїв заборонено.

Приведення в дію спецзасобу «Терен-6»

1) зібрати спецзасіб, якщо він постачається у розібраному вигляді. Для цього треба з корпусу 5, наповненого легколеткою речовиною 8, відкрутити заглушку і на її місце вкрутити запобіжно-пусковий пристрій 2 (якщо він не вкручений);

2) взяти спецзасіб за корпус 5 у руку, якою найбільш зручно його кидати, так, щоб притиснути важіль 3 до корпусу 5;

3) іншою рукою з'єднати зігнуті кінці шплінта 4, за кільце 1 витягти шплінт 4;

4) кинути спецзасіб у бік цілі.

2.3. Застосування наручників (кайданків) та інших засобів обмеження рухомості

Наручники (кайданки) – пристрій у вигляді двох кілець із замками (браслетів). Класичні наручники мають вигляд двох металевих браслетів, з'єднаних двома звареними ланками ланцюга. Запірна частина наручників дозволяє їх замикати без застосування ключа, а так само фі-

ксовати рухоме кільце від подальшого і небезпечного пережимання зап'ястка затриманої особи.

Розмір наручників дозволяє їх використовувати на руці будь-якого розміру (йдеться про повнолітніх). В крайньому положенні дужки стискаються до овалу зі сторонами 5 і 4,5 см, але так само вони можуть замикатися на зап'ястях досить великого розміру або навіть на щиколотці. При носінні на поясі використовується чохол для носіння наручників.

Загальна будова наручників. Звичайні наручники мають таку будову:

- 1) механізм захвату;
- 2) зубчастий сектор (рухома дуга);
- 3) ланцюг;
- 4) фіксатор.

Також до наручників додається ключ, яким можна відмикати замок інших, схожих за будовою та типом наручників.

Наручники та інші засоби обмеження рухомості застосовуються згідно з ч. 3 статті 45 Закону України «Про Національну поліцію»:

- а) до особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення та чинить опір поліцейському або намагається втекти;
- б) під час затримання особи;
- в) під час конвоювання (доставляння) затриманого або заарештованого;
- г) якщо особа своїми небезпечними діями може завдати шкоду собі і оточуючим;
- г) проведення процесуальних дій з особами у випадках, коли вони можуть створити реальну небезпеку оточуючим або собі.

Поліцейський уповноважений застосовувати даний захід лише коли існує достатньо підстав підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення, однак при цьому особа повинна чинити хоча б активний опір, або у разі, коли дана особа, яка є підозрюваною у вчиненні кримінального правопорушення, намагається втекти.

2.3.1. Умови застосування наручників:

- загроза з боку правопорушника особистій безпеці поліцейського;
- загроза з боку правопорушника особистій безпеці інших осіб;
- вчинення особою правопорушення і це правопорушення продовжується;
- правопорушник чинить опір.

Треба враховувати різні рівні опору, оцінюючи які поліцейський обирає адекватний рівень реагування:

1. Пасивний. Команди, що використовує поліцейський для контролю правопорушника, останнім не виконуються. Правопорушник висловлює вербальні образи, можливі погрози. При цьому правопорушник не чинить фізичного опору.

2. Активний. Правопорушник намагається втекти, чинить фізичний опір, але такий опір не є загрозливим для життя або здоров'я поліцейського, висловлює вербальні погрози.

3. Агресивний. Правопорушник намагається вириватися, відбуваються спроби втечі із застосуванням рухів, які можуть завдати шкоди здоров'ю або навіть життю поліцейського. Намагається поранити поліцейського.

Відповідно до цього розглянемо особливості застосування наручників. Зокрема, під час застосування наручників потрібна періодична (не рідше як через 2 години) перевірка стану фіксації замків.

Використанню спеціальних засобів, за винятком необхідності відбиття раптового нападу на поліцейського та звільнення заручників, має передувати попередження про намір їх застосувати. Згідно зі ст. 43 Закону України «Про Національну поліцію», поліцейський зобов'язаний заздалегідь попередити особу про застосування фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї. При цьому поліцейський повинен надати особі достатньо часу для виконання законної вимоги поліцейського. Але необхідно враховувати, що поліцейський може застосовувати захід примусу без попередження, або з попередженням без надання «достатнього часу» в тих крайніх випадках, коли зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я особи чи та/або поліцейського або інші тяжкі наслідки, або в ситуації, що склалася, таке попередження є не виправданим або неможливим. Попередження може бути зроблено голосом, а за значної відстані або звернення до великої групи людей – через гучномовні установки, підсилювачі, якщо дозволяють обставини, не менш як 2 рази, з наданням часу, достатнього для припинення правопорушення.

2.3.2. Види затримань з використанням наручників:

- стоячи, руки за головою;
- стоячи, руки за спиною;
- на колінах, руки за головою;
- на колінах, руки за спиною;
- стоячи в упорі на стіну;
- на колінах, в упорі на стіну;
- лежачи, руки за спиною;
- лежачи, руки за головою.

Перед виконанням службових обов'язків поліцейський звертається в чергову частину для видачі йому спеціальних засобів. При отриманні наручники необхідно перевірити згідно з таким алгоритмом:

- 1) перевірити номери на рухомому кільці;
- 2) перевірити їх на розрив;
- 3) перевірити роботу рухомого кільця;
- 4) перевірити на справність замків;
- 5) перевірити фіксацію (стопор) наручників.

Під час служби наручники необхідно носити в чохлі, рухомими кільцями вперед.

2.3.3. Заходи особистої безпеки при надяганні наручників на правопорушників

Перш за все перед надяганням наручників затриманого потрібно змусити прийняти незручну для нього позу. Наручники повинні в остаточному варіанті бути одягнуті на руки, що знаходяться за спиною долонями назовні. Надягання наручників на зап'ястя в положенні долонями назовні здійснюється для того, щоб перешкодити можливості захоплення або нападу на поліцейського з боку правопорушника. Однак слід пам'ятати, що для

цього придатні лише наручники з широкою нерухомою центральною частиною. Інші наручники краще надягати, протягнувши через ремінь. У цьому випадку руки повинні знаходитися за спиною, а долоні бути повернені до тулуба (ремінь заважає повороту рук і їх руху вперед). Використання пластикових наручників передбачає хрестоподібне розташування долонь (одна направлена до тулуба, а інша – навпаки).

При надяганні наручників необхідна обережність і прикриття з боку напарника, адже для злочинця це останній шанс, і він це розуміє. Якщо затриманий лежить на животі, він також повинен тримати руки за спиною. Одягаючи наручники, потрібно завжди перебувати збоку від правопорушника поза межами досяжності його ніг. Небезпечно надягати наручники тільки на одну руку затриманого, тримаючи іншу у своїй руці. Злочинець може використовувати такий стан, щоб нанести удар.

Іноді, щоб обмежити можливість пересування або попередити напад, двох затриманих пов'язують разом. У цьому випадку через руки в наручниках першого порушника (вони повинні бути вивернуті за спину) протягуються руки другого, а потім також закріплюються наручниками ззаду в положенні долонями назовні. Щоб перешкодити нанесенню ударів або удушенню, не можна ні в якому разі надягати наручники на руки, які знаходяться попереду тулуба правопорушника! Такий спосіб застосовується як виняток (причому обов'язково з використанням ремня), наприклад, якщо затриманий через травму не може закласти руки за спину.

2.3.4. Загальний алгоритм надягання наручників на затриманого

Заведіть одну руку правопорушника за спину, підведіть наручники до зап'ястя рухомою дугою вперед, замковою щілиною від пальців, долоня повернута назовні, прикладіть дугу до зап'ястя, натисніть на браслет так, щоб дуга пройшла наскрізь і, зробивши оберт, увійшла в замок. Натисніть на дугу і регулюйте її так, щоб наручник щільно обхопив зап'ястя, але не здавлював його. Контроль «затяжки» можна здійснити своїм мізинцем. Те саме виконайте з іншою рукою. Зверніть увагу на напрямок замкової щілини, вона повинна бути повернута у напрямку до ліктів, а не в напрямку пальців заарештова-

ного; долоня повинна також бути повернутою назовні.

Перевірте щільність обхвату наручників (під надітий наручник повинен додатково заходити тільки один мізинець). Якщо наручники затягнуті більше, можливе порушення кровопостачання в кисті затриманого, що може призвести до травмування рук, що може тягнути відповідальність за перевищення меж, необхідних для затримання особи. Якщо можна протиснути в наручники більше ніж мізинець, то затриманий може спробувати звільнитися з наручника.

Після цього слід регулювати, якщо це потрібно, дуги так, щоб гарантувати щільний обхват зап'ястя без тиску на нього. Після чого зафіксуйте наручники втискуванням фіксатора на бічній стороні наручників штирком на ключі, це дозволить уникнути перетягування зап'ястя і можливих проблем з кровообігом або перелому кісток.

2.3.5. Тактичні прийоми використання наручників під час затримання

Надягання наручників найкраще проводити з упором затриманих головою в стіну, автомашину, а при відсутності таких затриманих треба змусити лягти на живіт з положенням рук за головою. Але пам'ятаємо про правило тактики: «чим вища загроза – тим нижче положення».

1. «НАДЯГАННЯ НАРУЧНИКІВ, СТОЯЧИ БІЛЯ СТІНИ З УПОРОМ НА ГОЛОВУ»

Взяти раніше підготовлені наручники в ліву руку і запропонувати затриманому, не повертаючись, подати назад ліву руку, на зап'ястя якої одягти наручники.

Подати команду затриманому обпертися головою в опору, біля якої він стоїть, і подати назад праву руку. Поліцейський лівою рукою надягає кільце наручників на зап'ястя правої руки затриманого і замикає їх.

Металеві наручники одягаються на руки, які знаходяться за спиною долонями всередину (до тулуба), що заважає правопорушнику здійснити захват, як було зазначено вище. Слід пам'ятати про придатність для цього лише наручників з широкою центральною частиною, що не повертається.

2. «НАДЯГАННЯ НАРУЧНИКІВ СТОЯЧИ РУКИ ЗА ГОЛОВОЮ»

Подати команди «Руки вгору, повільно повернутись через праве/ліве плече не опускаючи руки», при цьому постійно контролювати руки підозрюваного.

Подати команду розвести широко ноги, для того щоб бути на одному рівні з правопорушником.

Подати команду: «Праву руку за голову», а в цей час ліву руку забрати вниз з контролем на зап'ясті;

Дістати наручники, тримаючи їх пістолетним хватом, подати команду: «Повернути голову вліво, праву руку зафіксувати за головою», після чого одягти наручник на зап'ястя правої руки.

Забрати праву руку затриманого назад, прокручуючи її при цьому навколо зап'ястя.

Надягти вільне кільце наручників на мізинець своєї лівої руки, зробити так званий трикутник: вперти лікоть лівої руки затриманого собі в бік, звільнити руку для одягання наручників, забрати вільне кільце наручників і одягти на ліву руку правопорушника.

Контролювати ступінь затягування наручників.

3. «НАДЯГАННЯ НАРУЧНИКІВ СТОЯЧИ РУКИ ЗА СПИНОЮ»

Для початку подати команду: «Підійміть руки вгору!». Коли правопорушник підіймає руки вгору, поліцейський візуально проводить поверхневий огляд. При цьому необхідно звернути увагу, що коли особа, яку перевіряють, одягнена в куртку, слід дати команду: «Розцібніть правою рукою поли вашої куртки, повільно двома руками розведіть їх у сторони».

Далі подати команду: «Поверніться до мене спиною», поставити правопорушника у незручну для нього позу, для цього подати команду «Розведіть ноги в сторони, носки в сторони». Ноги необхідно розводити для того, щоб зробити правопорушника нижче зростом.

Дати команду «Руки назад за спину!». Просимо затриманого відвести трішки кисті рук від тулуба і наклонити корпус тіла вперед.

У цей час треба підготувати наручники: взяти їх пістолетним хва-

том (беремо правою рукою за ланцюг наручників так, щоб рухомі дуги знаходились спрямованими вперед).

Підійти до затриманого і лівою рукою «привітатися» з ним так, щоб наш великий палець лівої руки перекривав великий палець лівої руки правопорушника, повертаючи при цьому на больовий контроль руку у напрямку часової стрілки.

Надягти наручники на зап'ястя лівої руки, після чого своєю лівою рукою захопити знизу праву руку правопорушника, перейти на аналогічний больовий прийом «вітання» і одягти наручник на праву руку.

Після цього необхідно перевірити мізинцями ступінь затискання наручників і перевести затриманого у положення для конвоювання.

4. «НАДЯГАННЯ НАРУЧНИКІВ НА КОЛІНАХ РУКИ ЗА СПИНОЮ»

Подати команду: «Підійміть руки вгору!». При цьому необхідно звернути увагу, що коли правопорушник підіймає руки вгору, ми візуально проводимо поверхневий огляд, у випадку, коли він у куртці, дати команду: «Розстебніть правою рукою поли вашої куртки, повільно двома руками розведіть їх у сторони».

Далі подати команду: «Поверніться до мене спиною, станьте на праве коліно, на ліве коліно, ноги схрестити» (у випадку, коли затриманий не може схрестити ноги, розвести їх ширше). Здійснити контроль ніг: свою ногу можна засунути між перехрещених ніг затриманого, причому він не зможе ними рухати.

Подаємо команду «Руки назад за спину!». Просимо затриманого відвести трішки кисті рук від тулуба і наклонити корпус тіла вперед.

У цей час треба підготувати наручники: взяти їх пістолетним хватом (беремо правою рукою за ланцюг наручників так, щоб рухома дуга знаходилася спереду).

Підійти до затриманого і лівою рукою «привітатися» з ним так, щоб великий палець вашої лівої руки перекривав великий палець лівої руки правопорушника, повертаючи при цьому на больовий контроль руку у напрямку часової стрілки.

Надягти наручники на зап'ястя лівої руки, після чого своєю лівою рукою захопити знизу праву руку правопорушника, перейти на аналогічний больовий прийом «вітання» і одягти наручник на праву руку.

Після цього необхідно перевірити мізинцями ступінь затискання наручників.

Поради:

- під час надягання наручників не слід відволікатися: затриманий

розуміє зменшення своїх шансів на втечу і в цей момент може здійснити напад;

- за наявності достатньої кількості наручників необхідно одягти їх кожному правопорушнику;

- за наявності меншої кількості наручників, ніж кількість затриманих, – наручники одягаються на однойменні руки всіх правопорушників (праву до правої, ліву до лівої). Це стримує правопорушників, знижує їх фізичні можливості до нападу і опору;

- через кожні дві години наручники слід знімати на 5–10 хвилин, а потім знову їх одягати.

При цьому необхідно знову провести зовнішній огляд затриманого.

Контролювати затриманого можна такими способами:

- Помістити його в камеру тимчасового тримання.
- Послабити ступінь затягування наручників.
- За можливістю одягнути на затриманого другі наручники, вище за перші, після чого перші зняти.
- Можна застосувати прийоми зв'язування.

2.3.6. Тактика надягання наручників після затримання із погрозою застосувати зброю

Надягання наручників після затримання із погрозою застосувати зброю – супротивник у положенні лежачи на животі.

Розглянемо один із варіантів надягання наручників. Послідовність дій:

– згідно з п. 11 статті 46 Закону України «Про Національну поліцію», поліцейський може взяти до рук вогнепальну зброю і привести її у готовність, якщо вважає, що в обстановці, що склалася, можуть виникнути підстави для її застосування, швидко підготуватися до стрільби (з положень очікування або пістолет у кобурі);

– скомандувати: «Стій! Стріляти буду! Руки вгору! Кругом! Пальці розвести!»

– Стати на праве/ліве коліно! Стати на праву руку, повільно на ліву! Лягти на живіт! Руки в сторони!»;

– коли правопорушник ляже на підлогу, правою рукою звільнити зап'ясток від одягу, дістати наручники й узяти перший замковий пристрій сектором вгору;

– лівою рукою відвести праву руку супротивника, приводячи її в положення, зручне для надягання замкового пристрою, завести за зап'ясток знизу замковий пристрій і надіти його;

– лівою рукою звільнити зап'ясток на лівій руці супротивника, відсунувши рукав, притримуючи правою рукою за кисть, не відпускаючи наручників;

– лівою рукою захопити кисть і відвести руку супротивника;

– правою рукою завести другий замковий пристрій за зап'ясток знизу, завершити надягання наручників;

– здійснити дотискання та фіксацію секторів.

Даний спосіб надягання наручників може бути застосований після затримання з використанням загину руки за спину, у тому числі й у взаємодії, будь-яких переведень в положення лежачи (кидки, звалювання, зокрема із застосуванням важеля руки назовні й ін.). Після проведення будь-яких прийомів необхідно перевести затриманого в положення лежачи на животі і блокувати руку гомілкою для того, щоб у випадку спротиву перейти на больове натискання.

Цей спосіб блокування ефективніший за блокування рук стегнами. Рука у пропонованому способі надійно зафіксована на больовому прийомі і можливість її відведення виключається. При цьому права рука залишається вільною для надягання наручників. При блокуванні стегнами відвести руки убік, якщо утримувати їх за лікті обома руками неможливо. Крім того, у разі спроби супротивника піти з цього положення і контратакувати співробітника останній легко може встати і далі діяти за ситуацією. При блокуванні рук стегнами це виконати значно складніше.

Такий спосіб надягання наручників може бути рекомендований до застосування в положенні супротивника стоячи і стоячи на колінах при-

тиснутим до стіни. Для надягання наручників необхідно загнути руки за спину (блокування руки ззаду).

2.4. Застосування гумових та пластикових кийків

Гумова палиця, гумовий кийок – спеціальний засіб, який мають право застосовувати, зокрема, поліцейські, військовослужбовці Національної гвардії України, співробітники установ виконання покарань, посадові особи інших правоохоронних органів України, визначених законодавством, для відбиття нападу на осіб, об'єкти, приміщення, затримання особи, яка вчинила правопорушення і чинить злісну непокору законному розпорядженню, а так само для припинення групових порушень громадського порядку чи масових заворушень, якщо інші способи не забезпечили виконання покладених на ці органи обов'язків.

Гумові та пластикові кийки є засобами активної оборони і призначені для здійснення фізичного впливу на злочинців і правопорушників, для відбиття нападу правопорушників, припинення їх непокори, обмеження здатності вести активні дії осіб, які затримуються поліцейським.

У підрозділах поліції застосовують такі типи кийків:

- 1) гумові кийки ПР-73М, ПР-89 (ПРС), ПРК, ПР-90 та інші;
- 2) пластиковий кийок «Тонфа».

№ п/п	Найменування	Параметри			Застосування
		довжина (мм)	діаметр (мм)	маса (г)	
1.	ПР-73	650	32	730	для підрозділів патрульної поліції
2.	ПР-73М	600	34	820	для підрозділів патрульної поліції
3.	ПР-89	450–595	30	800	для підрозділів транспортних органів, що діють в обмежених умовах (в авто і на залізничному транспорті, у натовпі)
4.	ПР-90				для підрозділів поліції особливого призначення

Категорично забороняється завдавати удари гумовими кийками в такі ділянки тіла:

- 1) голова;
- 2) шия;
- 3) ключична ділянка;
- 4) статеві органи;
- 5) поперек (куприк);
- 6) живіт.

Пластиковий кийок «Тонфа» призначений для самозахисту правоохоронця, подолання опору та контролю дій правопорушника. Він виготовлений зі спеціальної ударо- та морозостійкої пластмаси або з металевого каркасу в еластичному пластмасовому покритті. За допомогою такого кийка при наявності певних навичок поліцейський може не тільки чинити фізичний вплив на правопорушника, відбивати напад або припиняти непокору, а і роззброїти нападника, конвоювати його до відділу поліції, а також, у разі крайньої необхідності, завдати значного ураження злочинцю. Кийок «Тонфа» має габаритні розміри 600x175 мм, діаметр 25 мм, вагу 600 г. Законом України «Про Національну поліцію» встановлено однакові обмеження до застосування гумових та пластикових кийків.

Гумові та пластикові кийки застосовуються для:

- а) відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною;
- б) затримання особи, яка вчинила правопорушення і чинить злісну непокору законній вимозі поліцейського;
- в) припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень.

Кожен працівник поліції самостійно визначає **вид та інтенсивність** застосування заходів примусу та враховує при цьому обставини конкретної ситуації, характер правопорушення та індивідуальні особливості особи, яка вчинила правопорушення (ч. 3 ст. 43 Закону України «Про Національну поліцію»). Поліцейський зобов'язаний **негайно зупинити застосування** певного виду заходу примусу в момент досягнення очікуваного результату (особа підкорилася вимозі, лежить на підлозі тощо) (ч. 7 ст. 42 Закону України «Про Національну поліцію»).

Кийок гумовий ПР 73

Поліцейські під час своєї діяльності можуть постраждати від надто агресивних пересічних громадян. Щоб цього не сталося, були придумані гумові кийки, які, на відміну від пістолета, не заподіють сильної шкоди, проте можуть захистити своїх власників і приборкати непокірних.

Один із таких предметів – кийок ПР 73, який використовується в поліції, виправних установах, охоронних структурах.

Маса палки – 0,73 кг, довжина – 65 см, діаметр – 32 мм. Вона має

жорстку руківку (тримач), який у своїй основі має міцну шкіряну петлю, а також гнучкий ударний елемент. Наявність гумового гнучкого ударного елемента при замаху дає додаткове прискорення кінця палиці в останній фазі удару, яке на порядок перевершує аналогічну дію при ударі звичайною палицею. Можливість виграшу у швидкості дає суттєвий виграш у силі.

А наявність шкіряної петлі дозволяє фіксувати і розслабляти кисть при захопленні палиці, що збільшує свободу рухів під час ударних і захисних дій і запобігає втраті палиці.

Переваги:

- предмет не належить до холодної зброї, надходить у вільний продаж;

- гнучкість гуми і закладний елемент, що збільшує пружність, роблять удари енергійними і ефективними;

- це зброя нелетального результату (якщо, звичайно, не бити в заборонені місця).

Недоліки:

- досить велика довжина, чимала вага, що не дозволяють носити палицю з собою приховано;

- не завжди виходить відбитися від нападника, особливо якщо він не один;

- жорсткість не завжди достатня, особливо якщо ведеться близький вуличний бій.

Різновиди. Крім базової моделі, що увійшла в обіг у 1973 році (саме тому виріб має маркування з числом 73), існує також модель ПР 73М (модифікована). Вона трохи тонша, легша і довша.

Основи тактичні аспекти використання ПР-73

Удари по кінцівках і тулубу наносяться зверху, знизу, збоку (зовні і зсередини), крім того, допустимі точкові удари. По руках удари наносяться в першу чергу тоді, коли нападник тримає в них зброю.

Для більш ефективного використання гумової палиці кожен співробітник повинен знати основні точки (зони) нанесення ударів на тілі людини, а також наслідки, до яких ці удари можуть призвести.

Усі точки можна розділити на дві групи:

- 1) викликають легкі пошкодження;
- 2) викликають важкі ушкодження, аж до настання смерті.

До першої групи належать:

1. Колінний суглоб – вивих або перелом.
2. Поверхня стегна – больовий шок.

3. Передня частина коліна – больовий шок.
4. Лікоть руки – больовий шок.
5. Кисть руки – больовий шок.
6. Ключиця – больовий шок, перелом ключиці і виведення руки з ладу.
7. Верхня частина спини – больовий шок.

До другої групи належать:

1. Скроня – втрата свідомості, смерть.
2. Вуха – втрата слуху, втрата свідомості, травми голови.
3. Очі – втрата зору, смерть.
4. Перенісся – втрата свідомості, смерть.
5. Щелепа – перелом щелепи і ін. ушкодження.
6. Горло – ушкодження дихальних шляхів, смерть.
7. Сонячне сплетіння – сильний шок, розрив внутрішніх органів.
8. Пах – больовий шок.
9. Нирки – больовий шок, розрив внутрішніх органів.

При виникненні ситуацій, при яких вступає в дію стан необхідної оборони або крайньої необхідності, коли життю або здоров'ю співробітника поліції загрожує безпосередня небезпека, визначити області нанесення ударів складно. Єдиним критерієм правильності застосування гумової палиці в даних ситуаціях потрібно вважати відповідність характеру захисту з використанням палиці характеру нападу. Застосування спеціальних засобів з перевищенням повноважень тягне за собою відповідальність, встановлену законом.

Як користуватися

Ніби подовжуючи руку, кийок гумовий здатний віддалити власника від противника. Атакувати краще в бойовій стійці – правій або лівій. При цьому палиця утримується однією або двома руками (тримаючись за обидва кінці). Під час нападу краще встати в бічну стійку.

Махові, а також точкові удари допускається наносити по кінцівках, тулубу, при цьому удар може бути бічним, верхнім або нижнім. Не можна бити по голові, шиї, статевих органах, ключицях. Наслідки можуть бути серйозними, аж до летального результату (при ударі у скроню).

Сила удару

Від того, з якою силою буде зроблено удар, багато в чому залежить його ефективність. Так, чим більше буде докладено сили при ударі, тим на більший час буде нейтралізований противник, з більшою силою будуть нанесені ушкодження і буде вбільша впевненість у неможливості продовження атаки з боку зловмисника.

При цьому слід врахувати, що сила удару безпосередньо залежатиме від розмаху руки, в якій знаходиться кийок. Чим більше розмір самої палиці, тим більша траєкторія її руху повинна бути зроблена, щоб удар був максимально нищівним.

Не слід думати, що удар у жінки слабше удару чоловіка: деякі жінки навіть без особливої фізичної підготовки можуть завдати дуже чутливого удару за допомогою палиці. Чіткий рубаючий рух з повною віддачею гарантує нанесення серйозного удару і при невеликому розмірі кийка, і при порівняно невеликій силі рук. Головною умовою отримання сильного удару при використанні максимуму наявної сили – це максимальна амплітуда руху і різкість в опусканні кийка.

Вихідні положення для носіння і застосування ПР-73

Носити ПР-73 слід збоку, на поясі, у спеціальному кріпленні на боці, протилежному тому, де знаходиться пістолет, або просто в руці, тримаючи за рукоятку.

Основна стійка, яка використовується для застосування ПР-73 – бойова стійка. Вона може бути правосторонньою або лівосторонньою. У лівосторонній стійці зручніше розташовуватися «правші», тобто тим, кому зручніше тримати палицю у правій руці, а в правосторонній – навпаки.

Бойова стійка – позиція початкової готовності для проведення атакуючих дій, контратаки, оглядів зі зміною дистанції. Повинна бути зручною, розслабленою, щоб не обмежувати рухів. У бойовій стійці палиця може утримуватися як однією рукою за рукоятку, так і двома руками за кінці.

Позиція захисту – бічна стійка – приймається з бойової стійки (в даному випадку лівосторонньої) поворотом корпусу направо, при цьому ступні ніг залишаються на місці, палиця утримується двома руками. Вона використовується при захисті від ударів кулаком або предметом спереду.

Хвати гумової палиці

При використанні палиця може утримуватися двома способами:

1. Петля охоплює великий палець і проходить по зовнішній стороні руки.

2. Петля охоплює зап'ястя руки.

Перед прийняттям бойової стійки руки опущені вниз, палиця висить вертикально вниз, кисть напіврозкрита.

У вихідній позиції – бойовій стійці – рука з палицею займає такі положення:

1. Палка опущена вниз. Кисть захоплює палицю зверху за рукоятку, натягуючи ремінець.

2. Палка горизонтально спереду (ззаду). Палиця тримається обома руками простим хватом зверху, руки готові зробити попереджувальний блок або удар перед собою за рахунок згинання палки і викиду середньої частини палиці до точки контакту з противником. Вихід на такий хват – з положення палиця вниз: ліва рука захоплює палицю біля правої руки, ковзає по палиці на необхідне для застосування прийому місце.

3. Палка на плечі. Права рука, що тримає палицю, згинається в лікті, палиця спрямована кінцем від себе, тому – вгору. Локоть обов'язково притиснутий до тулуба. Рука знаходиться у зручному для удару зверху положенні.

Атакуючі дії з ПР-73

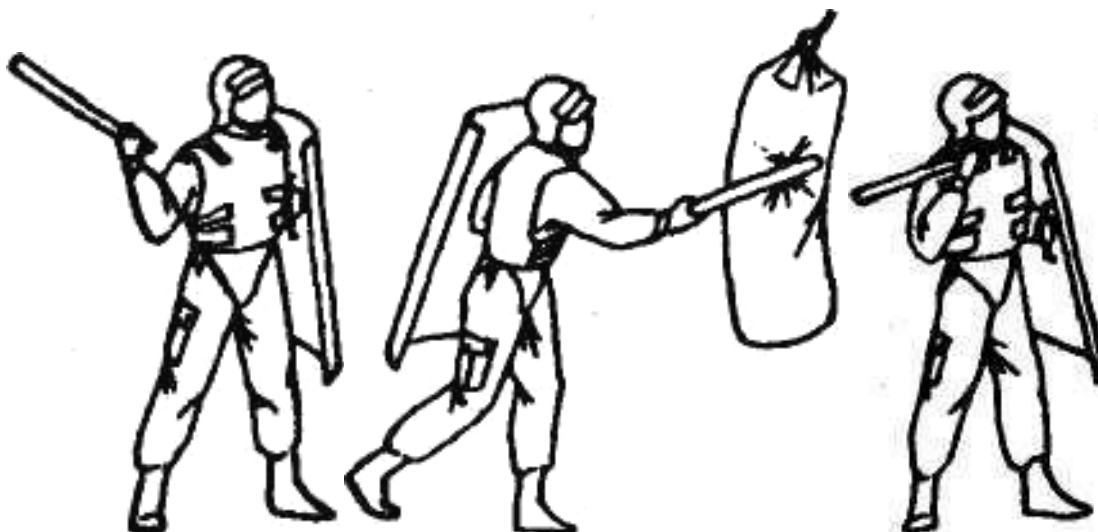
Удари з використанням гумової палиці можуть бути різноманітні. У цій частині ми наводимо лише основні, базові удари, освоївши які можна приступати до вивчення різних їх варіацій і комбінацій, викону-

ючи удари з різних дистанцій і використовуючи різні хвати і замаху.

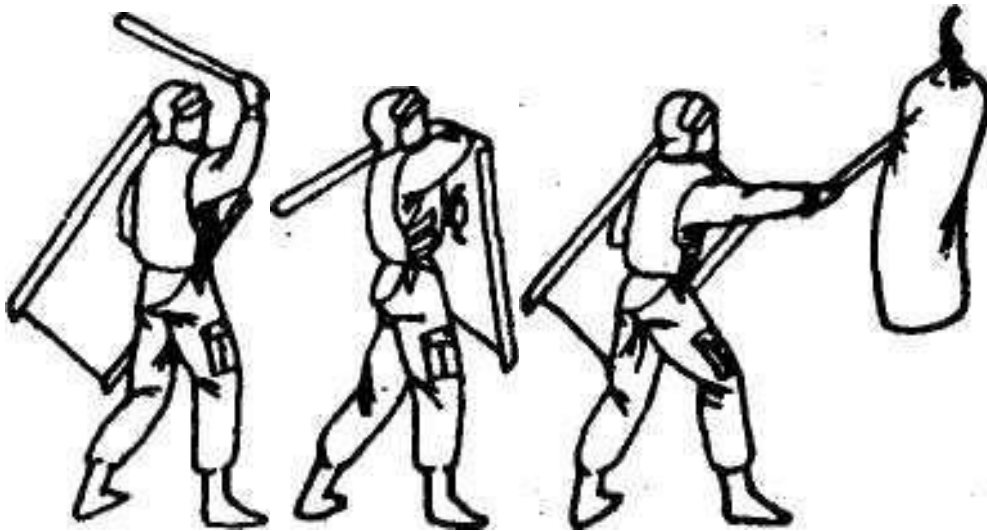
1. Удар палицею зверху виконується з бойової стійки, лікоть руки піднято, палиця лежить на плечі (піднята вгору). Удар наноситься зверху вниз, швидко і хльостко, одночасно з кроком лівої і підкроком правої ноги. Після удару приймається вихідне положення.

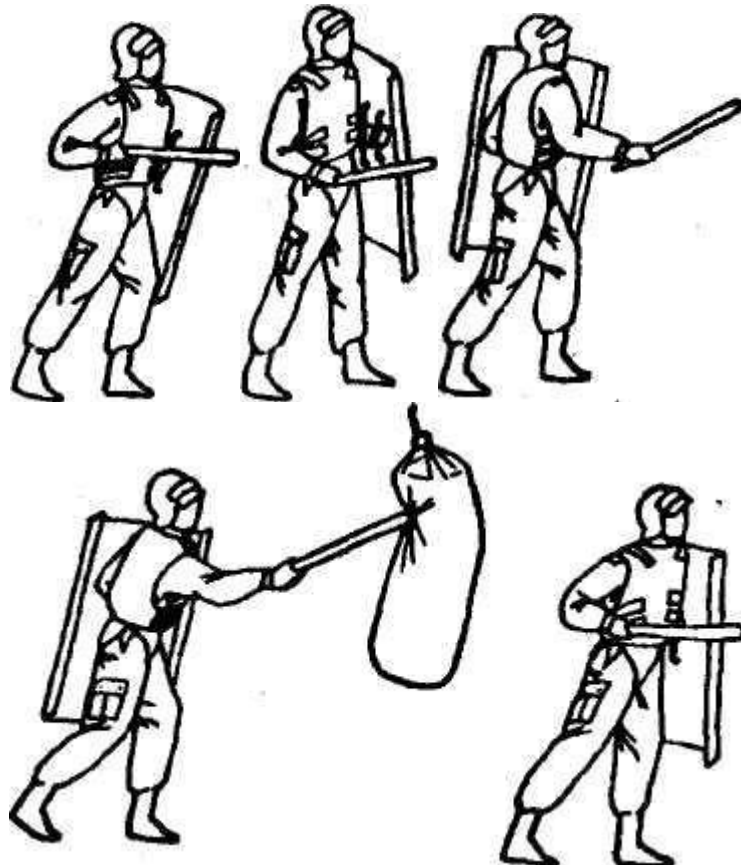
2. Боковий удар палицею виконується з бойової стійки. Удар наноситься у напрямку всередину швидко і хльостко з поворотом корпусу з кроком лівої і підкроком правої ноги. Після удару приймається вихідне положення.

3. Удар палицею з розмаху виконується з бойової стійки. З кроком правої ноги проводиться замах, корпус розгортається вліво. Із зворотним розворотом корпусу проводиться удар з розмаху. Під час замаху особа прикривається ліктем.

4. Удар тичком (удар торцем палиці) виконується з бойової стійки. Для нанесення удару рука згинається в лікті і утримує палицю торцем вперед. Удар наноситься з кроком лівої ноги і підкроком правої. Після удару приймається вихідне положення.

Захисні дії за допомогою ПР-73

ПР-73 можна використовувати не тільки для атаки, але і з її допомогою проводити захисні дії, блокувати удари супротивника.

1. Захист від удару зверху рукою, ножем, ін. предметом. Виконується підставкою середньої частини палиці вгору.

2. Захист від удару навідліг рукою, ножем, предметом.

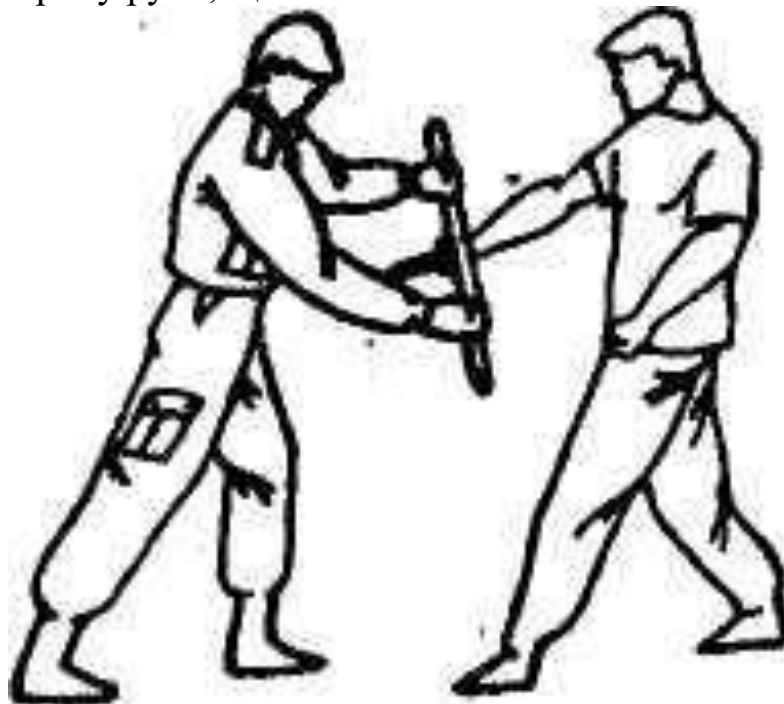
Виконується підставкою середньої частини палиці в сторону.

3. Захист від удару знизу рукою, ножем, предметом. Виконується підставкою середньої частини палиці вниз назустріч удару.

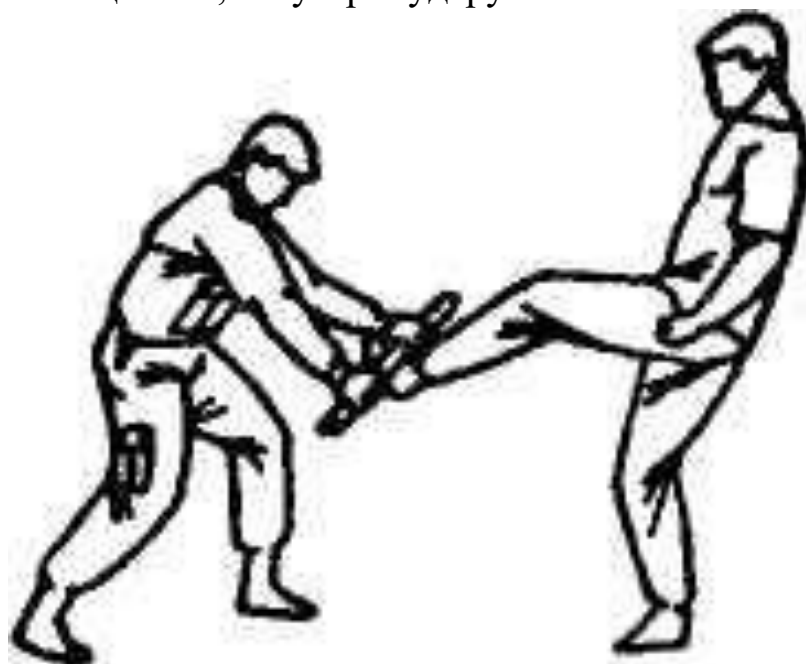
4. Захист від удару збоку рукою, ножем, предметом як у верхню частину тулуба, так і в нижню виконується підставкою середньої частини палиці в сторону руки, що б'є.

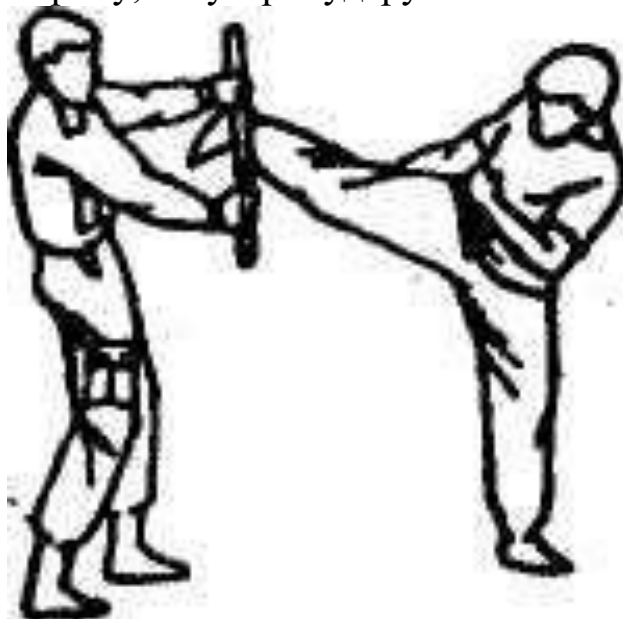
5. Захист від прямого удару рукою, ножем, предметом в обличчя, верхню частину тулуба. Виконується отбиванням ударної руки всередину середньою частиною палиці з поворотом тулуба.

6. Захист від удару ногою знизу. Виконується підставкою середньої частини палиці вниз, назустріч удару.

7. Захист від удару ногою збоку. Виконується підставкою середньої частини палиці в сторону, назустріч удару.

Затримання за допомогою гумового кийка

За допомогою ПР-73 можна також проводити прийоми затримання злочинця. Використовуючи гнучкі властивості гумового кийка, дуже зручно виконувати удушливі прийоми на шию.

1. Удушливе захоплення за допомогою гумової палиці стоячи позаду противника. Виконується з виведенням його з рівноваги ривком на себе.

2. Удушливе захоплення схрещеними руками за допомогою палиці стоячи позаду противника. Виконується з виведенням противника з рівноваги.

3. Удушливе захоплення за допомогою палиці, знаходячись ззаду противника, який перебуває на колінах. Виконується з притисканням противника до коліна, тим самим обмежуючи його рух.

Затримання злочинця за допомогою удушливого захоплення може бути як самостійною дією, коли співробітник, використовуючи «ефект несподіванки», атакує противника ззаду, так і наслідком якихось атакуючих або захисних дій, коли співробітник, запобігаючи атаці супротивника, після нанесення розслабляючого удару виконує затримання удушливим захопленням.

2.5. Застосування електрошокових пристроїв контактної та контактнo-дистанційної дії

Електрошокер – зброя контактної або безконтактної дії, вражаюча сила якої полягає у впливі розрядів різного ступеня тривалості та напруги, яка може спричинити розлади від звичайного скорочення м'язів до втрати свідомості і перебування у шоківому стані від 5 до 30 хвилин.

Реакція організму на дію шокера набагато об'ємніша фізичного болю, що відчувається від ураження струмом. Різке і часте скорочення м'язів призводить до тимчасової втрати їх працездатності. Одночасно з цим відбувається блокування імпульсів нервових волокон і короткочасне порушення роботи нервово-м'язової системи.

Ефект від застосування електрошокера посилюється, якщо супротивник перебуває під впливом наркотичних, психотропних речовин, алкоголю або у збудженому стані. У цьому основна відмінність електрошокових пристроїв від газових балончиків і пневматичної зброї. Шокер діє, навіть якщо організм супротивника знаходиться у стані зниженої

чутливості або після застосування стимуляторів.

При застосуванні електрошокера одяг не є перешкодою, сила розряду здатна пробити декілька шарів тканини при щільному зіткненні шокера з тілом супротивника. Застосування електрошокера в цих зонах дозволяє досягти швидкого ефекту і вмить нейтралізувати атаку супротивника.

Водночас слід звернути увагу, що на сьогоднішній день в Україні електрошокером є лише один прилад "ІР-4", що виготовляється Харківським інститутом електродинаміки, усе інше з юридичної точки зору – є відлякувачем собак, ліхтариком, розрядником, приладом, що імітує електрошокер, тощо.

Ще 17 червня 1992 року Верховна Рада України ухвалила Постанову № 2471-ХІІ «Про право власності на окремі види майна», яка містить перелік видів майна, яке не може бути у власності громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій і юридичних осіб інших держав на території України. Пункт 8 цього переліку забороняє громадянам мати електрошокові пристрої. До речі, ця постанова діє і досі, хоча її приймали на розвиток Закону України «Про власність» 1991 року, який втратив чинність у червні 2007 року. Саме частина 4 ст. 13 цього закону і надавала можливість ухвалення зазначеної вище постанови.

Електрошокери, відповідно до Закону України «Про Національну поліцію», належать до спеціальних засобів як поліцейські заходи примусу (ст. 42). Відповідно до Інструкції про порядок застосування електрошокових пристроїв (електрошокерів), затвердженої наказом МВС України № 101 від 13 лютого 1998 року, застосовувати електрошокери забороняється особам, які не пройшли навчання та не склали заліки із

застосування спецзасобів.

В Україні був прийнятий на оснащення та випускався лише один електрошоковий пристрій IP-4, який дозволено застосовувати у правоохоронних підрозділах. Його застосування регламентується постановою Кабінету Міністрів України № 829 від 4.09.1997, Інструкцією про порядок застосування електрошокових пристроїв (електрошокерів), затвердженою наказом МВС України № 101 від 13 лютого 1998 року.

Відповідно до п. 6 статті 44 Закону України «Про Національну поліцію», електрошокові пристрої контактної та контактнo-дистанційної дії застосовуються для:

а) відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною;

б) відбиття нападу тварини, яка загрожує життю і здоров'ю особи чи поліцейського.

З урахуванням зазначеного вище електрошокери не є зброєю, вони зараховані до спеціальних засобів самооборони.

2.5.1. Заходи безпеки у разі застосування електрошокера

1. Як правило, дія електрошокера не викликає довготривалого розладу здоров'я, мінімальний травматичний ефект зводиться до виникнення двох невеликих плям на шкірі в місці контакту з електродами (такі плями будуть більшими в разі, якщо електроди не торкалися шкіри, такі сліди зникають максимум через 2 години і дуже рідко – протягом часу більше однієї доби, але так чи інакше ніякі дослідження не можуть виявити відбитки або порушення у тканинах через 48 годин незалежно від того, до якої частини тіла прикладалася дія).

2. Електрошокер не можна застосовувати до області голови, шиї та серця. Найбільш чутливими є нижні частини кінцівок, сонячне сплетення, низ живота, верхня частина стегон, підколінні западини.

3. Оскільки при застосуванні електрошокера більше 3-х секунд можлива короточасна втрата свідомості нападника, слід у такому випадку запобігти падінню враженого струмом на предмети, контакт з якими (удар тощо) може спричинити отримання ним тілесних ушкоджень.

2.5.2. Тактика застосування електрошокерів

Є чимало правил, яких завжди слід дотримуватися при застосуванні електрошокерів:

- Не притискайте включений шокер більш ніж на 5 секунд. Для звичайних нападників вистачить близько 2 секунд, для п'яних трохи довше.

- Не чіпайте зону голови, серця і шиї. Ці області найбільш уразливі і така атака може призвести до тяжких наслідків.
- Не застосовуйте прилад до дітей, літніх людей, людей зі складними хворобами чи з психічними відхиленнями.
- Знімайте запобіжник тільки перед безпосереднім застосуванням пристроїв. Потім потрібно знову його включити.
- Не використовуйте прилади без потреби.
- Небажано тримати прилади у приміщеннях з підвищеною вологістю. Також є складнощі у використанні при дощовій погоді. Читайте інструкції і рекомендації виробників.

На **ефективність застосування шокера** впливає багато показників. Це стан нападника, товщина одягу, тривалість прикладання пристрою, потужність приладу й інші технічні характеристики.

Найменш потужні електрошокери найефективніші для захисту від тварин. На людей вони діють лише тоді, коли застосовуються на відкритій шкірі, а ефект триває досить недовго.

Електрошокери середньої потужності дають більш тривалий ефект. Іноді жертва ураження може навіть втратити свідомість.

Найбільш потужні прилади діють навіть через товстий одяг, а нападника паралізує на довгий час, іноді півгодини або довше.

Куди краще наносити удар шокером

Якісні ліцензовані електрошокери не завдають шкоди здоров'ю нападників. Хоча заряд проходить крізь одяг, більш ефективно буде застосовувати його на відкритих ділянках тіла.

Щоб просто дезорієнтувати злочинця і завдати йому больових відчуттів, слід прикласти електрошокер і включити кнопку на 0,5–1 секунду. Цього часу цілком вистачає для боротьби з більшістю нападників. Якщо ж злочинець сильніший, розряд на 1–3 секунди паралізує його. Більш тривалий розряд призводить до шоку або втрати свідомості. Щоб дізнатися час ураження, дивіться технічні характеристики конкретних приладів.

2.5.3. Під час застосування електророшокера категорично забороняється:

- застосовувати електрошокер до ділянки голови, шиї та статевих органів;
- перевищувати допустимий час впливу електророзряду на людину, встановлений інструкцією з експлуатації на кожний тип електрошокера;
- використовувати електрошокери, що мають зовнішні пошкод-

ження та несправні запобіжну чи пускову кнопку;

— користуватися елекгрошокером у приміщеннях, де є легкозаймисті або вибухонебезпечні речовини.

2.6. Застосування пристроїв, гранат світлозвукової дії

Пристрої та гранати світлозвукової дії "Терен-7" і "Терен-7М" (далі – спецзасоби) застосовуються працівниками підрозділів Національної поліції з метою тимчасового (відворотного) ураження людини (правопорушника, супротивника), пригнічення чи обмеження волі людини (психологічної чи фізичної) шляхом впливу на органи зору та слуху яскравим випромінюванням і гучним вибухом для:

1) відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною;

2) затримання особи, яка чинить збройний опір, або з метою примусити таку особу залишити територію (транспортний засіб, будівлю, споруду, земельну ділянку), де вона перебуває;

3) звільнення особи, незаконно позбавленої волі, яка знаходиться у приміщенні.

Спецзасоби можуть бути використані під час проведення поліцейських операцій на відкритій місцевості та в ізольованому приміщенні ("Терен-7М" – також для пробиття за рахунок своєї досить високої маси віконного, автомобільного скла тощо).

Технічні характеристики спецзасобу "Терен-7":

Висота, мм	135 ± 5
Діаметр, мм	60 ± 5
Маса у спорядженому стані, г	158 ± 15
Потужність звуку, дБ, на відстані 1,5 м	165 ± 10
Сила світла, Мкд	10 ± 2

Технічні характеристики спецзасобу "Терен-7М":

Висота, мм	130 ± 5
Діаметр, мм	50 ± 5
Маса у спорядженому стані, г	680 ± 50
Потужність звуку, дБ, на відстані 1,5 м	165 ± 10
Сила світла, Мкд	10 ± 2

Порядок застосування спецзасобів світлозвукової дії "Терен-7" і "Терен-7М"

Поліцейський зобов'язаний заздалегідь попередити особу (групу осіб) про застосування спецзасобу і надати їй (їм) достатньо часу для виконання законної вимоги поліцейського, крім випадку, коли зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я особи та поліцейського чи інші тяжкі наслідки, або коли в ситуації, що склалася, таке попередження є не виправданим або неможливим.

Попередження може бути зроблено голосом, а за значної відстані або звернення до великої групи людей – через гучномовні установки, підсилювачі звуку.

Інтенсивність застосування спецзасобів визначається з урахуванням конкретної ситуації, характеру правопорушення та індивідуальних особливостей особи, яка вчинила правопорушення.

Поліцейський зобов'язаний негайно припинити застосування спецзасобів, якщо досягнуто очікуваного результату або якщо немає потреби у подальшому їх застосуванні.

Поліцейський зобов'язаний у найстисліші строки надати невідкладну домедичну допомогу особі, яка постраждала внаслідок застосування спецзасобу, повідомити лікарів або заклад охорони здоров'я, який засіб застосовано та яку допомогу надано.

Забороняється застосовувати спецзасоби світлозвукової дії "Терен-7" і "Терен-7М":

1) поліцейськими, які не пройшли відповідну спеціальну підготовку і не склали заліків із застосування спецзасобів;

2) до жінок з явними ознаками вагітності, малолітніх осіб, осіб з явними ознаками обмежених можливостей або старості, крім випадків учинення ними збройного чи групового нападу, учинення збройного опору поліцейському, що загрожує життю і здоров'ю інших осіб або поліцейських, якщо відбити такий напад або опір іншими способами і засобами неможливо;

3) у приміщеннях або на виробництвах, пов'язаних із виготовленням вибухових чи легкозаймистих речовин, закладах освіти та закладах охорони здоров'я;

4) на відстані ближче ніж за 1,5 м до людей.

У разі застосування до особи спецзасобів поліцейський зобов'язаний у письмовій формі повідомити про це свого керівника у найстисліші строки.

Застосування спецзасобів у приміщенні, якщо від цього може постраждати поліцейський, допускається за наявності засобів захисту органів зору та слуху.

Умови застосування спецзасобів світлозвукової дії "Терен-7" і "Терен-7М"

Спецзасоби зберігають працездатність за таких умов навколишнього середовища:

1) температура від - 25 °С до + 40 °С;

2) атмосферний тиск від 84 кПа до 106,7 кПа;

3) відносна вологість не більше 80 % за температури + 25 °С.

Час сповільнення дії пускового пристрою спецзасобу $3,5 \pm 1$ с.

Заходи безпеки під час використання спецзасобів світлозвукової дії "Терен-7" і "Терен-7М"

Поліцейському забороняється:

1) застосовувати спецзасоби, що мають пошкодження цілісності корпусу (тріщини, ум'ятини тощо) та запобіжно-пускового пристрою;

2) тримати спецзасіб у руці після приведення його в дію з відпущеним важелем;

3) розбирати спецзасіб;

4) навмисно пошкоджувати чи використовувати спецзасіб не за призначенням.

До застосування спецзасобів поліцейський зобов'язаний переносити їх в підсумках для гранат, якими комплектується розвантажувальний жилет або розвантажувальна поясна система.

Після застосування спецзасобів проводиться огляд місцевості й приміщень з метою виявлення потерпілих, можливих вогнищ, пошкоджень об'єктів життєзабезпечення, а також спецзасобів, що не спрацювали.

Умови зберігання і транспортування спецзасобів світлозвукової дії "Терен-7" і "Терен-7М"

Спецзасоби в упаковці підприємства-виробника зберігаються в капітальних неопалюваних приміщеннях за температури від - 50 °С до + 40 °С, атмосферного тиску від 84 кПа до 106,7 кПа та відносної вологості не більше 80 % за температури + 15 °С.

Гарантійний строк зберігання визначено виробником і зазначено на спецзасобах або упаковці. Після закінчення гарантійного строку зберігання спецзасоби підлягають знешкодженню.

Спецзасоби в упаковці можуть транспортуватися всіма видами транспорту з дотриманням правил перевезення, а також у герметичних відсіках літаків.

Зберігати спецзасоби поблизу джерел вогню та електронагрівальних пристроїв заборонено.

Приведення в дію спецзасобів світлозвукової дії "Терен-7" і "Терен-7М":

1) зібрати спецзасіб, якщо він постачається у розібраному вигляді. Для цього потрібно зняти запобіжний ковпачок і на різьбу 6 корпусу 1 закрутити запобіжно-пусковий пристрій 2;

2) взяти спецзасіб за корпус 1 у руку, якою найбільш зручно його кидати, так, щоб притиснути важіль 5 до корпусу 1;

3) іншою рукою з'єднати зігнуті кінці шплінта 4, за кільце 3 витягти шплінт 4;

4) кинути спецзасіб у бік цілі.

Питання до Розділу 2:

1. Які ви знаєте спеціальні засоби індивідуального захисту?
2. Які є спеціальні засоби активної оборони?
3. Які є засоби забезпечення спеціальних операцій?
4. З якою метою застосовуються спеціальні засоби, що споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії?
5. Яке призначення спецзасобу «Терен-7»?
6. Які заходи безпеки під час використання спеціальних засобів, споряджених речовинами сльозогінної та дратівної дії?
7. Які умови застосування наручників (кайданків)?
8. Які є заходи особистої безпеки при одяганні наручників на правопорушника?
9. Яке призначення гумових та пластикових кийків?
10. Які є заходи безпеки у разі застосування електрошокера?

Розділ 3

НАДАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ВНАСЛІДОК ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ

У статті 45 Закону України «Про Національну поліцію» наведено низку заборон щодо застосування поліцейськими спеціальних засобів. Так, поліцейському заборонено наносити удари гумовими (пластиковими) кийками по голові, шиї, ключичній ділянці, статевих органах, попереку (куприку) і в живіт. Обумовленість такої заборони в нормативних актах не вказано, проте для ефективного виконання поліцейськими покладених на них функцій та з метою дотримання прав та законних інтересів людини поліцейському необхідно знати, яку шкоду можна заподіяти людині внаслідок ігнорування заборони щодо нанесення ударів гумовими чи пластиковими кийками у критичні точки тіла людини. Також не слід забувати, що на поліцейському лежить обов'язок надати домедичну допомогу після застосування спеціальних засобів.

3.1. Травми, що можуть бути заподіяні внаслідок удару гумового чи пластикового кийка по голові, та надання домедичної допомоги

Удар гумовим (пластиковим) кийком по голові людини може викликати такі травми:

- 1) струс головного мозку;
- 2) здавлення головного мозку;
- 3) забій головного мозку;
- 4) дифузне аксональне ушкодження;
- 5) внутрішньочерепний крововилив;
- 6) поєднані ушкодження.

Струс головного мозку. Виникає після незначної травмуючої дії на голову і являє собою оборотні функціональні зміни головного мозку. Зустрічається майже у 70 % постраждалих. Для струсу мозку характерна (але не обов'язкова) короткочасна втрата свідомості – від 1 до 15 хвилин. Після відновлення свідомості хворий часто не пам'ятає обставин події. Його при цьому можуть турбувати головний біль, нудота, рідше

блювання, запаморочення, слабкість, хворобливість при русі очних яблук. Ці симптоми мимовільно загасають через 5–8 днів. Хоча струс вважається легкою травмою головного мозку, близько половини постраждалих мають різні залишкові явища, здатні знизити працездатність.

Здавлення головного мозку. Відбувається через появу гематоми в порожнині черепа і зменшення внутрішньочерепного простору. Небезпечно тим, що через неминуче стиснення стовбура головного мозку порушуються життєво важливі функції дихання і кровообігу.

Забій головного мозку – пошкодження тканин без порушення їх цілісності, характеризується болем, набряками, крововиливом, стійкими порушеннями функцій уражених тканин органів. Може бути легкого, середнього та важкого ступеня тяжкості. При легкому ступені тяжкості симптоми тримаються 2–3 тижні і проходять самостійно. Середня тяжкість характеризується порушеннями психічної діяльності і минулими розладами життєво важливих функцій. При важких забоях особа може перебувати без свідомості кілька тижнів. Також при забоях важкого ступеня часто бувають переломи склепіння та основи черепа.

Аксональні пошкодження. Аксони – це довгі циліндричні відростки нервових клітин, які можуть бути пошкоджені при ударі. Аксональні пошкодження – це множинні розриви аксонів, що супроводжуються мікроскопічними крововиливами в мозок. Цей вид травми мозку веде до припинення діяльності кори головного мозку і впадання хворого в кому, яка може тривати роками, поки мозок знову не працює сам.

Внутрішньочерепний крововилив. Удар по голові може стати причиною руйнування стінки кровоносних судин, що призводить до локального крововиливу в порожнину черепа. Внутрішньочерепний тиск миттєво підвищується, що призводить до ураження тканин мозку. Симптоми внутрішньочерепного крововиливу – різкий головний біль, пригніченість свідомості, судомні напади, блювота.¹

Поєднані ушкодження – найбільш важкий механізм травми, який поєднує в собі дві і більше форми травм.

Також удар гумовим чи пластиковим кийком по голові людини може призвести до **пошкодження/перелому плоских кісток черепа.**

Череп є складним комплексом плоских кісток і при зовнішньому навантаженні руйнується неоднаково залежно від його форми, з одного боку, і механізму зовнішнього впливу – з іншого.

Тріщини кісток склепіння черепа виникають при ударі гумовим чи пластиковим кийком із силою близько 4000 Н. Тут мають значення

¹ <https://www.pravda.ru/navigator/travma-golovnogo-mozga.html>.

напрямок і швидкість, при яких відбувається зіткнення голови з кийком (час зіткнення – 0,04–0,07 с).

Так, при швидкості зіткнення 4,4 м/с в напрямку спереду (сила удару 4000–6000 Н) формуються тріщини в передній черепній ямці. Збільшення швидкості зіткнення (5,5 м/с, сила удару близько 7500 Н) обумовлює продовження перелому з передньої в середню черепну ямку, а при швидкості 5,8 м/с (сила удару понад 10 000 Н) перелом поширюється через все черепні ямки.

У місці контакту гумового чи пластикового кийка з кісткою виникає зона вдавнення частіше подовженої овальної форми.²

Домедична допомога при ударі гумовим (пластиковими) кийком по голові людини:

1) викличте швидку допомогу;

2) якщо потерпілий лежить обличчям униз – покладіть його на спину, переконайтеся, що особа перебуває у свідомості;

3) якщо потерпілий втратив свідомість, слід перевірити дихання і пульс. При їх відсутності потрібно зробити штучне дихання і масаж серця. При наявності пульсу і дихання людини, до приїзду швидкої допомоги, покладіть особу на бік, щоб можлива блювота або запалий язик не дали їй захлинутися чи задихнутися. Садити або піднімати на ноги особу не можна;

4) до місця удару прикладіть лід або холодний мокрий рушник, щоб зупинити набряк тканин і зменшити біль;

5) при наявності рани, що кровоточить, слід змастити шкіру навколо неї антисептиком, закрити рану марлевою серветкою і акуратно перев'язати голову. Категорично забороняється чіпати або видаляти з рани уламки кісток, спеціальних засобів або інші сторонні предмети, щоб не посилити кровотечу, ще більше не пошкодити тканини, не занести інфекцію. В цьому випадку навколо рани спочатку укладають марлевий валик, а потім роблять перев'язку.³

б) після приїзду медичної допомоги, не заважаючи працівникам швидкої надавати допомогу, детально описати ситуацію та механізм виникнення травми.

² <https://funeralportal.ru/library/1204/36319.html>

³ <https://www.pravda.ru/navigator/travma-golovnogo-mozga.html>

3.2. Травми, що можуть бути заподіяні внаслідок удару гумового чи пластикового кийка по шиї людини та надання домедичної допомоги

Удар гумовим (пластиковими) кийком по шиї людини може викликати:

- 1) хребетно-спінальну травму;
- 2) забій шийного відділу хребта.

Хребетно-спінальна травма – це пошкодження хребта та спинного мозку⁴. При хребетно-спінальній травмі у потерпілої особи можуть спостерігатися:

- сильний біль в області шийного відділу хребта;
- посилення чутливості або, навпаки, її втрата в області шиї;
- параліч верхніх або нижніх кінцівок, або обидва варіанти відразу;
- набряклість в області отриманої травми;
- наявність синців і саден в області шиї;
- судоми;
- збої дихання⁴.

Забій шийного відділу хребта відрізняється від хребетно-спінальної травми тим, що при забої виникають тільки зовнішні ушкодження, а сам хребет не отримує сильного травматичного впливу. Небезпека такої травми полягає в тому, що в результаті удару можливий розвиток гематоми, яка здатна призвести до інсульту через здавлювання артерій⁵.

При забої шийного відділу хребта у потерпілої особи може спостерігатися:

- ниючий тупий біль в місці удару, який поширюється на потилицю. Це відбувається внаслідок пошкодження нервових волокон або корінців шийного відділу;
- неврологічні порушення (паралічі, зниження тонуусу м'язів);
- збої в диханні;
- сплутаність свідомості, порушення слуху;
- тимчасове порушення координації. Часто після сильного удару у потерпілого можна спостерігати нечітку ходу і неузгодженість рухів.

Також не слід забувати, що через шию людини проходить стра-

⁴ <http://poradum.com.ua/health/13858-perelom-shi%D1%97-naslidki-oznaki-likuvannya.html>.

⁵ <https://fireman.club/statyi-polzovateley/travmyi-sheynogo-otdela-pozvonochnika-vidyidovrachebnaya-pomoshh/>.

вохід, гортань, трахея, артерії та вени, які роблять шию особливо вразливим місцем, а удар гумовим чи пластиковими кийком в область ший призводить до серйозного травмування перелічених органів.

Домедична допомога при ударі гумовим (пластиковими) кийком по ший людини:

- 1) викличте швидку допомогу;
- 2) зафіксуйте голову і шию в одному положенні, покладіть потерпілого на тверду рівну поверхню;
- 3) якщо потерпілий втратив свідомість, слід перевірити дихання і пульс. При їх відсутності потрібно зробити штучне дихання і масаж серця;
- 4) до місця удару прикладіть лід, пляшку з холодною рідиною або холодний мокрий рушник, щоб зупинити набряк тканин і зменшити біль;
- 5) по приїзду медичної допомоги, не заважаючи працівникам швидкої надавати допомогу, детально опишіть ситуацію та механізм виникнення травми.

При підозрі травми шийного відділу хребта категорично заборонено:

- самостійно намагатися повернути голову або потягнути за шию в разі неприродного їх положення;
- намагатися надати людині сидяче положення;
- намагатися перевести людину у стояче положення (поставити на ноги);
- при порушенні ковтання не можна давати медикаменти, в тому числі і у рідкій формі;
- тягнути за кінцівки;
- переміщувати потерпілого в положенні сидячи⁶.

3.3. Травми, що можуть бути заподіяні внаслідок удару гумового чи пластикового кийка по ключичній ділянці тіла, та надання домедичної допомоги

Удар гумовим (пластиковими) кийком по ключичній ділянці тіла людини може призвести до перелому ключиці.

Ключиця являє собою трубчасту кістку, центральний кінець якої з'єднаний з грудиною, а бічний – з акроміальним відростком лопатки. Переломи ключиці виникають часто і складають близько 15 % від усіх

⁶ <https://fireman.club/statyi-polzovateley/travmyi-sheynogo-otdela-pozvonochnika-vidyidovrachebnaya-pomoshh/>

переломів кісток⁷.

Зі стовідсотковою ймовірністю ключицю можна зламати, якщо удар гумовим чи пластиковими кийком припав безпосередньо на кістку. Такий механізм пошкодження лікарі називають прямим⁸.

У результаті прямого механізму пошкодження виникають косі або косо-поперечні ушкодження. Якщо ключиця ламається в середній третині, спостерігаються типові зміщення відламків. У результаті скорочення грудинно-ключично-соскоподібного м'яза одна частина уламка зміщується вгору, інша – під впливом ваги зміщується вниз. Таким чином, фрагменти кістки розташовуються під кутом. Також гострі уламки кістки можуть пошкодити плевру, судини, нерви і шкірні покриви. Якщо відбувається перелом зовнішнього краю ключиці, крайній відламок залишається з відростками лопатки, а центральний імітує вивих. У деяких випадках перелом зовнішнього краю може супроводжуватися розривом зв'язок⁹.

Характерними ознаками перелому ключиці є такі:

- сильний біль при спробі руху плечем;
- деформація ключичної області;
- крововиливи та посиніння ключичної області;
- зглаженість надключичної ямки;
- вкорочення та зміщення вперед плеча;
- рука разом з плечовим суглобом повернена всередину.

Домедична допомога при переломі ключиці:

- 1) викликати швидку допомогу;
- 2) потерпілого потрібно посадити і накласти іммобілізуючу пов'язку (зігнути руку в лікті, зафіксувати пов'язкою, пропущеною через шию, притиснути/примотати до тіла потерпілого);
- 3) дати знеболювальне, до місця удару прикласти лід або холодний мокрий рушник, щоб зупинити набряк тканин і зменшити біль;
- 4) у випадку відкритого перелому необхідно знезаразити рану та зупинити кровотечу шляхом накладання марлевої пов'язки.

При переломі ключиці категорично заборонено:

- намагатися вправити кістки або суглоб;
- розпрямляти суглоби пошкодженої кінцівки;
- чинити тиск, будь-який інший вплив на ушкоджену руку;
- транспортувати потерпілого в стоячому чи лежачому положенні.

⁷ <https://www.kyokushinkarate.com.ua/travmy/217-perelom-klyuchicy.html>.

⁸ <https://www.7ya.ru/article/Hrupkaya-kostochka/>.

⁹ <https://beauty-x.us.com/sustavy/perelom-klyuchicy-mexanizm-travmy-priznaki-lechenie>.

3.4. Травми, що можуть бути заподіяні внаслідок удару гумового чи пластикового кийка в живіт людини, та надання домедичної допомоги

Удар гумовим (пластиковими) кийком у живіт людини може призвести до тупих (закритих) травм живота.

Живіт – частина тіла, що являє собою черевну порожнину та її стінки. Живіт відмежований спереду черевною стінкою, знизу тазом, а вгорі куполом діафрагми. Живіт містить основні внутрішні органи: шлунок, кишечник, нирки, надниркові залози, печінку, селезінку, підшлункову залозу, жовчний міхур, сечовий міхур. У чоловіків у нижній частині живота знаходяться також простата та сім'яні пухирці, а у жінок – матка, маткові труби та яєчники.

До тупих травм живота належать ушкодження:

- 1) стінок черевної порожнини;
- 2) м'язів стінок черевної порожнини;
- 3) кишечника;
- 4) печінки;
- 5) селезінки;
- 6) підшлункової залози;
- 7) нирок;
- 8) сечового міхура¹⁰.

Дані травми можуть характеризуватися:

- гематомами, подряпинами і синцями;
- помітним тонусом м'язів черевної порожнини (м'язи стають дуже твердими);
- при внутрішній кровотечі одного з органів живота зміною/притупленням звуку при простукуванні;
- нудотою, блювотою;
- сечовипусканням з болем (спостерігаються елементи крові в сечі);
- підвищенням артеріального тиску;
- підвищенням пульсу тощо¹¹.

Залежно від конкретного травмованого органу симптоми також можуть відрізнятися.

Ушкодження печінки супроводжує інтенсивна кровотеча і біль.

¹⁰ <http://poradum.com.ua/health/12933-tupa-travma-zhivota-zakrita.html>

¹¹ <http://poradum.com.ua/health/12933-tupa-travma-zhivota-zakrita.html>

Ймовірна втрата свідомості. Потерпіла особа вказує на біль з правого боку під ребром, що віддає в праве передпліччя. При цьому спостерігається зниження тиску, нестабільний пульс, блідість шкірних покривів.

Надрив або розрив селезінки характеризується внутрішньою кровотечею. Потерпіла особа скаржиться на біль з лівого боку. Спостерігається зниження тиску, нестабільний пульс, блідість шкірних покривів.

Ушкодження підшлункової залози викликає скарги на гострий біль у підложечній області, спостерігається набряк живота, напруженість м'язів черевини.

Ушкодження нирки (нирок) діагностується за кольором сечі (вона має червоний, іржавий відтінок), потерпіла особа скаржиться на біль у попереку, спостерігається набряклість, посиніння поперечної області спини.

Розрив сечового міхура характеризується набряком в області статевих органів. Потерпіла особа скаржиться на біль у нижній частині живота, можливе неконтрольоване сечовипускання¹².

Домедична допомога при тупих (закритих) травмах живота:

- 1) викликати швидку допомогу;
- 2) надати постраждалому зручне положення;
- 3) за наявності ознак шоку перевести постраждалого у протишокове положення;
- 4) вкрити постраждалого термопокривалом/ковдрою;
- 5) забезпечити постійний нагляд за постраждалим до прибуття швидкої. При погіршенні стану постраждалого до прибуття швидкої допомоги зателефонувати до диспетчера та виконувати його вказівки;
- 6) якщо потерпілий втратив свідомість, слід перевірити дихання і пульс. При їх відсутності потрібно зробити штучне дихання і масаж серця.

¹² <http://poradum.com.ua/health/12933-tupa-travma-zhivota-zakrita.html>

3.5. Травми, що можуть бути заподіяні внаслідок удару гумового чи пластикового кийка по попереку (куприку) людини, та надання домедичної допомоги

Удар гумовим (пластиковим) кийком по попереку (куприку) людини може викликати:

- ушкодження нирок (зазначене ушкодження описувалося при розгляді тупих (закритих) травм живота);
- забій куприка;
- перелом куприка.

Куприк – нижній відділ хребта людини, що складається з чотирьох-п'яти зрощених рудиментарних хребців. Зростання відбувається у віці 12–25 років.

Характерними ознаками забою чи перелому куприка є такі:

- сильний біль у місці удару, особливо при різких рухах;
- місце удару опухає і набрякає;
- синець на місці удару;
- потерпілому важко сидіти і стояти¹³.

Основними відмінностями забою куприка від перелому куприка є такі:

1) в місці удару, як правило, відсутній синець, а при переломі він є першою ознакою;

2) больовий синдром може мати різну інтенсивність, а іноді навіть зникати на деякий час, а при переломі біль постійний, різкий.

3) відсутні хворобливі відчуття при кашлі, чханні, а при переломі – все навпаки¹⁴.

Домедична допомога при забої чи переломі куприка:

- викличте швидку допомогу;
- покладіть потерпілу особу на живіт. Це робиться для того, щоб кров відлинула від куприкової зони та зменшила біль;
- до місця удару прикладіть лід, пляшку з холодною рідиною чи холодний мокрий рушник, щоб зменшити біль та набряк.

¹³ http://www.aif.ru/health/life/travma_kopchika_kak_okazat_pervuyu_pomosch_i_raspoznat_perelom.

¹⁴ <https://azbyka.ru/zdorovie/perelom-kopchika-simptomy-lechenie-i-profilaktika>.

3.6. Травми, що можуть бути заподіяні внаслідок удару гумового чи пластикового кийка по статевих органах людини, та надання домедичної допомоги

Удар гумовим (пластиковими) кийком по статевих органах людини може викликати закриті травми статевих органів.

Оскільки між статевими органами чоловіка і жінки існує різниця, то удар гумовим чи пластиковим кийком заподіює шкоду залежно від статі.

Так, удар кийком по чоловічих статевих органах може викликати такі травми:

- забій статевого члена;
- перелом чи вивих статевого члена;
- забій яєчка;
- вивих яєчка;
- перекручування яєчка¹⁵.

Забій статевого члена. Забої є найбільш поширеним видом травми статевого члена. Забої легкого ступеня супроводжуються больовими відчуттями, які зникають протягом 10–15 хвилин після удару. Для більш важких травм статевого члена, що супроводжуються надривом білкової оболонки, характерне посилення відчуття болю, набряк, поява підшкірної гематоми, яка надає синьо-багрового забарвлення статевому члену, порушення сечовипускання¹⁶.

Перелом чи вивих статевого члена. Вивих статевого члена є наслідком розриву зв'язок, за допомогою яких статевий член фіксується до кісток тазу. При даному виді травми статевого члена відбувається зміщення тіла статевого члена під шкіру стегна, промежини, мошонки, а сам статевий член пальпується у вигляді порожнього шкіряного мішка.

Сильний удар гумовим чи пластиковим кийком по статевому члену може призвести до перелому печеристого тіла статевого члена і розвитку внутрішньої кровотечі. В цьому випадку під шкірою за 15 хвилин може зібратися до 0,5 л крові, через що статевий член набуває величезних розмірів і синьо-чорного кольору. Накопичена під шкірою кров поширюється на лобок, мошонку і внутрішню поверхню стегна. При важкій травмі статевого члена і вираженій крововтраті можливий розви-

¹⁵ <https://www.obozrevatel.com/health/man-health/kakie-byivayut-travmyi-paha-i-kak-okazat-pervuyu-pomosch.htm>

¹⁶ https://www.krasotaimedicina.ru/diseases/zabolevaniya_andrology/penile-trauma

ток травматичного шоку¹⁷.

Забій яєчка. Забої є найбільш поширеним видом травми. Медицина виділяє забої трьох ступенів. Легка ступінь забою яєчка супроводжується його набряком через спазм венозних і лімфатичних судин. Середня ступінь характеризується ушкодженням паренхіми яєчка з утворенням підкапсульної гематоми. Важка ступінь супроводжується розривом білкової оболонки. При розриві яєчка спостерігається гематома, набряк, гіперемія мошонки, збільшення яєчка і його хворобливість¹⁸.

Вивих яєчка – зміщення яєчка в паховий канал, під шкіру стегна або промежини¹⁹.

Перекручування яєчка. Перекручуванням яєчка в сучасній медицині називають екстремний стан, який обумовлений ротацією яєчка, а так само наступним порушенням нормального кровопостачання. Супроводжується цей стан гострим болем у мошонці, а також серйозним набряком, що може доповнюватися нудотою і навіть блюванням²⁰.

Домедична допомога при закритих травмах чоловічих статевих органів:

- викличте швидку допомогу;
- приведіть потерпілу особу у зручне положення;
- до місця удару прикладіть лід, пляшку з холодною рідиною чи холодний мокрий рушник, щоб зменшити біль та набряк.

Удар гумовим чи пластиковим кийком по жіночих статевих органах призводить до травми зовнішніх геніталій. Внаслідок удару у постраждалих спостерігається зовнішня кровотеча або утворення гематом. При ушкодженні венозних сплетінь і кавернозних утворень в області клітора, а також при пораненні великих судин промежини виникає значна кровотеча. Залежно від величини і поширеності гематоми спостерігається біль, симптоми гострої крововтрати, утруднення сечовипускання²¹.

Домедична допомога при зовнішніх травмах жіночих статевих органів:

- викличте швидку допомогу;
- приведіть потерпілу особу у зручне положення;

¹⁷ https://www.krasotaimedicina.ru/diseases/zabolevanija_andrology/penile-trauma

¹⁸ <https://ukrpromedic.ru/hvorobi-simptomi-likuvannja/urologija/30205-zabij-jaechka.html>

¹⁹ <https://blogaboutwhat.com/dislocation-of-testicles>

²⁰ <https://nebolet.com.ua/bolezni/perekrut-yaichka.html>

²¹ <https://ukrshealth.ru/rizne/materiali-dlja-likariv/15716-izolovani-travmi-zhinochih-statevih-organiv.html>

– до місця удару прикладіть лід, пляшку з холодною рідиною чи холодний мокрий рушник, щоб зменшити біль та набряк.

Слід пам'ятати, що удар по статевих органах жінки чи чоловіка може призвести також до втрати репродуктивної функції.

3.7. Травми грудної клітки, що можуть бути заподіяні внаслідок удару гумового чи пластикового кийка, та надання домедичної допомоги

Ушкодження грудної клітки

У законі немає заборони нанесення ударів у грудну клітку людини, хоча такі удари є досить небезпечними для здоров'я та життя особи, а отже, працівникові поліції необхідно з особливою обережністю ставитися до ударів по тулубу людини. Особливу небезпеку становить так званий «тичковий удар» в область грудної клітки. Удар гумовим чи пластиковим кийком в область грудної клітки може призвести до її ушкоджень.

Ушкодження грудної клітки – травми, при яких страждають кістки, що утворюють каркас грудної порожнини та/або органи, розташовані в грудній порожнині. Це велика і досить різноманітна група травматичних ушкоджень (відкритих та закритих), що включає в себе як переломи ребер, так і травми життєво важливих органів (легень і серця). Найчастіше ушкодження грудної клітки становлять безпосередню загрозу або потенційну небезпеку для життя особи. Нерідко супроводжуються кровотечею різної тяжкості і розвитком гострої дихальної недостатності. Ушкодження грудної клітки характеризуються високою летальністю при відсутності медичної допомоги та досить високим відсотком одужання при своєчасній доставці пацієнта до спеціалізованого медичного закладу²².

При закритій травмі грудної клітки найчастіше виникають ушкодження легень (60 %), ребер (45,4 %), серця (8 %) і хребта (4,8 %). Решта органів страждають досить рідко. Ушкодження легень, міжреберних судин, плеври, бронхів і легеневих судин найчастіше має вторинний характер і розвивається внаслідок травмування цих органів гострими кінцями зламанних ребер.

Окремо слід сказати за перелом ребер, оскільки така травма може виникнути не тільки від тичкового удару, але і від махового удару в область ребер. Переломи ребер зазвичай виникають у дорослих, у

²² <https://www.krasotaimedicina.ru/diseases/traumatology/chest-bruising>

підлітків спостерігаються дуже рідко внаслідок надзвичайної еластичності кісткових структур. З урахуванням механізму травми всі переломи ребер можна розділити на три групи: непрямі, прямі і відривні. Найбільше зміщення уламків і, як наслідок, висока ймовірність ушкодження органів грудної порожнини гострими кінцями зламаних ребер, виникає при відривних, подвійних і множинних переломах.²³

Особливу небезпеку для життя людини становить множинний перелом ребер (може виникнути внаслідок махового удару гумовим чи пластиковим кийком по грудній клітці). Множинним переломом ребер називають перелом трьох і більше ребер. Він зустрічається набагато частіше, ніж неускладнений одиночний перелом. Основною ознакою множинного перелому ребер є сильний біль у травмованій області грудей, спини або бічній частині корпусу. Больові відчуття будуть значно посилюватися при диханні, кашлі, розмові і навіть невеликому русі. Глибокий вдих зробити неможливо, дихання поверхневе. Іноді спостерігається западання ураженої області при диханні або різноспрямований рух. Легкий дотик до зламаних ребер викликає сильний гострий біль, іноді чути хруст кісткових уламків.

При множинних переломах ребер до вказаних вище ознак майже завжди додаються прискорений пульс і блідість шкіри. В області травми можуть спостерігатися синці і значна набряклість м'яких тканин.

Постраждалі легше переносять переломи задніх відділів ребер. В цьому випадку рідше відбувається сильне порушення легеневої вентиляції. Переломи ребер в передньому і бічному відділах практично завжди викликають серйозні порушення дихання.

Відразу ж після виникнення множинного перелому ребер можуть розвинути пнеvmоторакс і гемоторакс. При пнеvmотораксі спостерігаються прискорене серцебиття і підвищений артеріальний тиск. При гемотораксі з пошкодженої сторони не прослуховується дихання, пульс прискорений ниткоподібний, а тиск знижений²⁴.

Домедична допомога при закритих травмах грудної клітки:

- викличте швидко медичну допомогу;
- приведіть потерпілу особу у напівсидяче положення;
- розстебніть чи зніміть верхній одяг з особи;
- вкрийте потерпілу особу термопокривалом чи ковдрою;
- забезпечте постійний нагляд за постраждалим;
- дайте знеболювальне, якщо є така можливість, при цьому

²³ <https://www.krasotaimedicina.ru/diseases/traumatology/chest-bruising>

²⁴ https://www.ayzdorov.ru/lechenie_perelom_reber_mnojest.php

обов'язково запишіть назву препарату, дозування та час прийому;

– якщо відсутнє дихання, розпочніть проводити серцево-легеневу реанімацію;

– якщо рана відкрита, накладіть герметичну пов'язку. Для цього краї рани потрібно обробити будь-яким антисептиком, накласти стерильну серветку, шар вати і закрити поліетиленом. Всю конструкцію необхідно закріпити лейкопластиром або бинтом.

3.8. Травми суглобів, що можуть бути заподіяні внаслідок удару гумового чи пластикового кийка, та надання домедичної допомоги

Також у законі не прописана заборона нанесення ударів гумовим чи пластиковим кийком по суглобах людини, хоча такі удари можуть призвести до істотних деструктивних змін у опорно-руховому апараті людини.

Суглоб – рухоме з'єднання між двома і більше кістками скелета. Суглоби, що складаються з двох кісток, називаються простими, з трьох і більше – складними. Суглобові поверхні розділяються між собою щільною і з'єднуються за допомогою суглобової сумки. У певних місцях сумка укріплена щільними і міцними зв'язками, які додатково фіксують суглоб і обмежують одні рухи і допускають інші. У суглобах можливі такі рухи: розгинання, згинання, приведення, відведення, пронація (розворот досередини), супінація (розворот назовні) і обертання.

Суглобові поверхні кісток покриті гіаліновим хрящем і розташовуються в суглобовій порожнині, яка містить невелику кількість синовіальної рідини. Гладкі хрящі легко ковзають один відносно одного і завдяки своїй еластичності пом'якшують поштовхи при ходьбі і рухах, відіграючи роль своєрідних амортизаторів. Зовні суглоб покритий суглобовою сумкою, яка прикріплюється до кісток поруч з краями суглобових поверхонь або трохи нижче їх. Міцна зовнішня частина капсули оберігає суглоб від зовнішніх ушкоджень, а тонка і ніжна внутрішня оболонка виділяє синовіальну рідину, яка живить і зволожує суглоб, а також зменшує тертя суглобових поверхонь.

Навколо суглоба розташовані навколосуглобові тканини: зв'язки, сухожилля, м'язи, судини і нерви. Пошкодження цих структур негативно впливає на сам суглоб через перешкоди рухам, порушення амплітуди і напрямків рухів, порушення кровопостачання тощо. Суглоби забезпечуються кров'ю за рахунок розгалужених артеріальних мереж, що скла-

даються з 3–8 артерій. Всі елементи суглоба, крім гіалінового хряща, забезпечені великою кількістю нервових закінчень. При травмі ці закінчення можуть стати джерелом больових відчуттів²⁵.

Удар гумовим чи пластиковим кийком по суглобу людини може спричинити такі різновиди суглобових травм:

1) удари – закриті травми суглоба, при яких внутрішньосуглобові структури серйозно не ушкоджуються. При ударі основні порушення відбуваються в м'яких тканинах і м'язах, які оточують область суглоба. Зв'язковий (сухожильний) апарат при ударі страждає менше, як і шкірні покриви. Шкіра перша «приймає удар на себе», але за рахунок своїх еластичних властивостей і прямого удару невеликої сили порушення її цілісності не відбувається. Під впливом удару дрібні судини руйнуються і їх вміст (кров і лімфа) потрапляє в тканинний і міжтканинний простір. Надалі розвивається запальний процес, який призводить до набрякості тканин і появи симптомів, характерних для всіх ударів суглобів;

2) ушкодження зв'язок є порушенням цілісності зв'язок. Можливі повні розриви зв'язок або неповні (тобто надриви або розтягування);

3) вивихи – зміщення суглобових кінців кісток, при якому ушкоджується зв'язкового-капсульний апарат суглоба і порушуються функції кінцівки. В результаті одночасного зміщення суглобових частин відбувається порушення суглобової будови, але його цілісність зберігається. При цьому вивих суглобів відбувається одночасно з ушкодженнями їх м'яких тканин. Може ушкоджуватися капсула суглоба, судини зі зв'язками, сухожилля прилеглих м'язів. У результаті цього при вивиху суглобів відбуваються важкі порушення функціонування ураженого суглоба і всієї кінцівки;

4) переломи суглобів – повне або часткове порушення цілісності кістки;

5) переломовивихи є поєднанням вивиху і перелому;

6) розрив менісків (у випадку удару по коліну). Меніски представляють собою внутрішню та зовнішню хрящові пластинки у вигляді півмісяця, ввігнута форма яких формує специфічне ложе для суглобової поверхні стегнової кістки. Це спеціальні прокладки, які забезпечують пом'якшувальну дію і захист від ушкоджень при сильних навантаженнях, а також забезпечують правильне співвідношення (конгруентність) суглобових поверхонь одна до одної, тобто забезпечують стабільність колінного суглоба²⁶.

²⁵ <https://www.krasotaimedicina.ru/diseases/traumatology/joint-injury>

²⁶ <https://medsovukrpro.ru/diagnostika/7559-travmi-suglobiv.html>

Характерними ознаками травм суглобів є:

- сильний біль, а також наявність припухлості в районі суглоба;
- підшкірні крововиливи. Досить часто при суглобових ушкодженнях відбувається скупчення крові (гемартроз), у цьому випадку суглоб збільшується в своєму обсязі, набуває кулястої форми, контури його згладжуються;
- обмеження рухливості різного ступеня вираженості. Зазвичай, чим тяжче пошкодження суглоба, тим сильніше обмежується рух. Однак у разі деяких травм (наприклад, надривів або розривів зв'язок) можна спостерігати, навпаки, патологічну рухливість);
- при переломах зі зміщенням, а також розривах зв'язок можна спостерігати добре виражену деформацію, а саме: порушуються контури суглоба, можливе відхилення в бік дистального сегмента. Особливо деформація виражена при вивихах, оскільки тут видно грубе викривлення лінії кінцівки, зникають природні виступи кісток в області суглоба, нерідко можна спостерігати як випирає суглобовий кінець проксимального і / або дистального сегмента²⁷.

Домедична допомога при травмах суглобів:

- викличте швидко медичну допомогу;
- приведіть потерпілу особу у зручне положення;
- повністю іммобілізуйте суглоб;
- до місця удару прикладіть лід, пляшку з холодною рідиною або холодний мокрий рушник, щоб зупинити набряк тканин і зменшити біль;
- забезпечте постійний нагляд за постраждалим;
- дайте знеболювальне, якщо є така можливість, при цьому обов'язково запишіть назву препарату, дозування та час прийому.

Категорично заборонено самостійно вправляти суглоб чи повертати його у природне положення.

У статті 45 Закону України «Про Національну поліцію» також прописана заборона на відстрілювання патронів, які споряджені гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, з порушенням визначених технічними характеристиками вимог до відстані від особи та стрільби в окремі частини голови і тіла людини. Така заборона обумовлена таким самим травматичним впливом на тіло людини, як вплив гумовим чи пластиковим кийком.

²⁷ <https://medsovukrpro.ru/diagnostika/7559-travmi-suglobiv.html>

3.9. Травми, що можуть бути заподіяні внаслідок застосування кайданків, та надання домедичної допомоги

У статті 45 Закону України «Про Національну поліцію» прописано заборону на застосовування кайданок більше ніж 2 години безперервного використання або без послаблення їх тиску. Обумовлено це тим, що безперервне використання наручників більше 2 годин викликає порушення кровопостачання, обміну речовин та скорочення м'язів. У подальшому це призводить до змін у м'язових тканинах, а саме: до відмирання м'язових тканин та накопичення у них продуктів життєдіяльності клітин організму людини. Якщо руки особи були сковані кайданками більше 4 годин після їх зняття існує імовірність розвитку в організмі людини травматичного токсикозу/синдрому тривалого здавлювання.

Синдром тривалого здавлювання/роздавлювання (СТЗ/Р) являє собою різновид тяжкої травми, що обумовлена тривалою компресією м'яких тканин і відрізняється складністю патогенезу, важкістю лікування та високим рівнем летальності²⁸.

Пусковим механізмом синдрому тривалого здавлювання є звільнення від здавлювання – декомпресія. В перші години після декомпресії стан постраждалого може бути задовільним і не викликати занепокоєння. У подальшому з'являються слабкість, запаморочення, загальмованість, нудота, блідість шкірних покривів, холодний піт, тахікардія, спрага, відсутність апетиту, артеріальний тиск може знижуватись. У зоні травми спостерігається набряк та «здерев'яніння», що з'являються в перші 2–3 години після декомпресії і зростають у наступні години. Нерідко спостерігається мармуровий малюнок шкіри, відшарування епідермісу, скупчення набрякової рідини. Як правило, активні рухи в ушкодженій кінцівці відсутні, а пасивні – різко хворобливі. Температура шкіри уражених ділянок понижена, чутливість порушена, пульсація магістральних судин різко знижена²⁹.

Через 6–12 годин після звільнення від здавлювання виникає тяжкий стан, викликаний всмоктуванням великої кількості токсинів з пошкоджених м'язових тканин та блокування нирок токсичними продуктами розпаду (міоглобінурія). Розвивається гостра ниркова недостатність. Смерть настає від ниркової коми.

Домедична допомога при травматичному токсикозі/синдромі тривалого здавлювання:

- викличте швидку медичну допомогу;

²⁸ <http://www.mif-ua.com/archive/article/37551>

²⁹ <http://www.mif-ua.com/archive/article/37551>

- зніміть наручники;
- якщо кінцівки рук мають синюшний колір, холодні на дотик, на них, ближче до ліктя, накладіть джгут, але не сильно затягуйте, щоб не порушити кровообіг. Це уповільнить розповсюдження кров'ю токсичних речовин. Якщо кінцівки теплі на дотик, ушкоджені кінцівки необхідно обкласти ватою чи іншим м'яким матеріалом і туго забинтувати звичайним чи еластичним бинтом;
- травмовану кінцівку рук обкладіть пакетами з льодом або пляшками з холодною водою;
- з перших хвилин допомоги рекомендується дати випити теплий напій (чай, каву з невеликою кількістю соди – 2 ч. л. соди на 0,5 л рідини). Сода сприяє відновленню кислотно-лужної рівноваги, а рідина – виведенню токсинів з організму із сечею. Кількість першої пероральної порції рідини має бути невеликою, особливо при довготривалому перебуванні у наручниках;
- дайте знеболювальне, якщо є така можливість, при цьому обов'язково запишіть назву препарату, дозування та час прийому;
- якщо є можливість, то вище місця накладення джгута чи бинта кінцівку обколюють новокаїном (при відсутності алергії на нього);
- вкрийте потерпілу особу термопокривалом чи ковдрою.³⁰

3.10. Шкода, що може бути завдана при застосуванні спеціальних засобів, споряджених речовинами сльозогінної і дратівної дії, та надання домедичної допомоги

3.10.1. Дія сльозогінного газу на організм людини

Сльозогінний газ викликає відчуття печіння і подразнення в ураженій ділянці, що настає впродовж секунд. Фізіологічні ефекти залежать від кількості подразнювальної речовини, тривалості її дії і ділянки тіла, на яку вона потрапила (очі, рот, ніс, шкіра), можуть тривати близько 30–60 хв і довше після того, як особа покине джерело ураження і очиститься від залишків іританту.

Відразу ж після ураження в осіб проявляються усі або деякі із таких симптомів: печіння і почервоніння очей, носа, рота, шкіри, висип, набряк слизових оболонок, рясне сльозовиділення та слиновиділення,

³⁰

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%82%D0%BE%D0%BA%D1%81%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%B7

виділення слизу із носа, розмитий зір, мимовільне закривання очей і кліпання, важкість ковтання і дихання, кашель, хрипіння, задишка, дезорієнтація і розгубленість, що може призвести до паніки, сильний гнів, інколи нудота і блювання. Ці ознаки повинен знати кожен правоохоронець, аби надати домедичну допомогу напарнику, правопорушнику та ін. Сльозогінний газ не призводить до незворотних наслідків, але в окремих випадках при тривалій дії (**1 година**) у великій концентрації він може стати наслідком сліпоти, виникнення глаукоми, а також опіків легень та горла, що зрештою може призвести до смерті.

Застосування засобів, споряджених речовинами сльозогінної та дратівної дії, може призвести до опіку чи набряку.

Опік. Пряме потрапляння в очі суспензії з високою концентрацією активної речовини може призвести до появи хімічного опіку. Хімічні опіки – це пошкодження тканин при безпосередньому впливі хімічних агентів. Тяжкість ураження шкіри і слизових оболонок при хімічному опіку залежить від концентрації речовини і тривалості його дії. Більш концентрований розчин викликає більше ураження. Однак при тривалому впливі викликати опік може і слабкіший розчин хімічної речовини.

Набряк. Крім подразнення, вдихання діючої речовини викликає приступ кашлю, чхання, утруднення дихання. У алергіка високий шанс виникнення набряку легень, ядухи.

3.10.2. Домедична допомога після застосування засобів, споряджених речовинами сльозогінної та дратівної дії

Ваші дії при потрапленні газу в обличчя та очі:

- прийміть стійке положення у просторі (притуліться до стіни, сядьте на стілець) для того щоб не впасти і не травмуватися;
- видаліть решти речовини з обличчя сухою ганчіркою або серветкою (не потрібно сильно терти);
- спробуйте полегшити больові симптоми за допомогою доступних засобів:
 - промийте частини тіла водою, краще теплою;
 - якщо використано перцевий балончик – можна промити обличчя молоком.

Перша допомога при дії газу з балончика:

- не терти руками обличчя і очі, так ви розітрете речовину по шкірі і очах, збільшуючи площу ураження;
- сухою серветкою, ганчіркою видалити подразнюючу речовину;
- не намагатися через силу відкрити очі – блефароспазм не дозволить вам це зробити. При можливості почати моргати (для утворення

сльозової речовини);

- при можливості промивати очі і шкіру 2 % розчином бікарбонату натрію (харчова сода);

- для допомоги очам можливо використовувати краплі для очей (альбуцид, диклофенак, краплі з лідокаїном).

Пам'ятайте, що всі ці заходи дають тільки полегшення, а не знімають симптоми. При погіршенні стану необхідно звернутися до спеціалістів за кваліфікованою медичною допомогою.

3.11. Наслідки застосування електрошокерів контактної та контактнo-дистанційної дії на організм людини

За одностайною думкою експертів з питань особистої безпеки одним із найефективніших засобів самооборони в багатьох країнах світу є електрошокер (ЕШП). Електрошокер – засіб, який не здатний завдати шкоди здоров'ю – безпечний у використанні.

Усім відомо, що **електрошокери** призначені для **ураження нападників електричним струмом**. Його принцип дії заснований на серії розрядів електричного струму високої напруги і частоти. Ефект від дії шокера може тривати від 5 до 30 хвилин, викликаючи нейро-м'язовий параліч – втрату рівноваги і координації, іноді тимчасову втрату свідомості.

Але не всі знають, наскільки сильний цей **удар**, як досягти максимального результату і які наслідки такого впливу.

Який вплив здійснюють електрошокери і скільки він триває

Коли електроди торкаються тіла правопорушника, він відчуває біль, його дії блокуються, з'являється дезорієнтація, можлива втрата свідомості. Все це спрямовано на те, щоб не дати правопорушнику напасти на поліцейського, при цьому поліцейський отримує час, щоб здійснити інші дії або викликати допомогу. Час може бути різним: від 10 хвилин до години або більше. При цьому важливими є наявність одягу на нападнику, тех-

нічні характеристики електрошокового пристрою, тривалість ураження. Електрошокери відрізняються від багатьох засобів захисту тим, що не завдають сильної шкоди нападаючим і шкоди їх здоров'ю. Вони потрібні тільки для того, щоб уникнути нападу, захистити себе і оточуючих. Якщо нанести людині більш складні ушкодження, можлива кримінальна відповідальність за перевищення меж необхідної оборони.

Вплив розрядом електричного струму може мати такі наслідки для людського організму:

- втрата свідомості і параліч м'язів, тривалістю до 30 хвилин;
- сильний біль, що призводить до «перевертання свідомості» і великої втрати орієнтації в навколишньому просторі;
- швидке зниження рівня енергії живлення м'язів, викликане загальмуванням нервових імпульсів і швидким скороченням м'язів, яке на кілька хвилин практично паралізує противника фізично;
- плями червоного кольору, які проявляються в період від кількох годин при впливі на голі частини тіла до декількох днів при проходженні електричного розряду крізь одяг.

Питання до Розділу 3:

1. Які травми можуть бути завдані внаслідок удару гумового чи пластикового кийка по голові?
2. З чого складається домедична допомога при ударі гумовим чи пластиковим кийком по шиї людини?
3. Які характерні ознаки перелому ключиці внаслідок удару гумовим чи пластиковим кийком?
4. Що категорично забороняється робити при переломі ключиці?
5. Які травми можуть бути заподіяні внаслідок удару гумовим чи пластиковим кийком у живіт людини?
6. Які характерні ознаки тупих травм живота внаслідок удару гумовим чи пластиковим кийком?
7. Які основні відмінності забою куприка від перелому куприка?
8. З чого складається домедична допомога при закритих травмах грудної клітки внаслідок удару гумовим чи пластиковим кийком?
9. Які характерні ознаки травми суглобів внаслідок удару гумовим чи пластиковим кийком?
10. Які є види суглобових травм внаслідок удару гумовим чи пластиковим кийком?
11. З чого складається домедична допомога при травматичному синдромі тривалого здавлювання?
12. Які першочергові дії необхідно зробити при попаданні речовин сльозогінної або дратівної дії в обличчя?

Список використаних джерел

1. Конституція України. Прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122 (із змінами та доп.).
3. Кримінальний кодекс України від 01 квітня 2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10. ст. 88.
5. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
6. Про дотримання правоохоронними органами України конституційних гарантій та законності в забезпеченні прав і свобод людини: Постанова Верховної Ради України № 1592-III від 23 березня 2000 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 24.
7. Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань: Постанова Кабінету Міністрів України № 1024 від 10 грудня 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1024-2017-%D0%BF>
8. Про затвердження Правил зберігання, носіння та застосування спеціальних засобів «Терен-6», «Терен-7» і «Терен-7М»: наказ МВС України від 18.10.2018 № 847. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1508-18>
9. Про затвердження Положення з організації службової підготовки працівників Національної поліції України: наказ МВС України від 26.01.2016 № 50.
10. Положення про організацію первинної професійної підготовки поліцейських, яких вперше прийнято на службу в поліцію, затверджене наказом МВС України від 16.02.2016 № 105. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0576-16>
11. Про визнання такими, що втратили чинність, деяких наказів МВС: наказ МВС України від 11.07.2016 № 640. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/MVS652?an=1>
12. Про затвердження Інструкції про порядок застосування електрошокерів пристроїв (електрошокерів): наказ МВС України від 13.02.1998 № 101. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0101320-98>
13. Поліцейські заходи (Частина 1 «Превентивні поліцейські заходи»): навчальний відеопосібник / за заг. ред. В.А. Глухвері; А.О. Собакарь, Манза С.В., Кукліс Є.Б., О.Г. Комісаров, Мінка Т.П. та ін. Дніпро: ДДУВС, ГУНП У Дніпропетровській області, 2017.
14. Спеціальна техніка Національної поліції України: навч. посіб. з дис. «Тактико-спеціальна підготовка» / Ю.В. Гнусов, В.А. Світличний, Ю.М.

Онищенко. Харків: ХНУВС, 2017. 175 с.

15. Забезпечення охорони праці та особистої безпеки в Національній поліції: навч. посібник / за заг. ред. Грибана В.Г., Глуховері В.А. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 194 с.

16. Техніка застосування резинової палки (ПР-73): метод. рекомендації. Дніпро: ГУ НП, 2019. 25 с.

17. Нормативно-правові засади огляду на відкритій місцевості (тактика зближення із озброєним правопорушником, оточення-блокування сховища злочинця) при проведенні пошуку та затримання (озброєного та неозброєного) правопорушника: метод. рекомендації. / О.Г. Комісаров, С.М. Балабан, С.В. Белай, В.Я. Покайчук та ін. Дніпро: ДДУВС, 2016. 64 с.

18. Нормативно-правові засади огляду на об'єктах, будівлях, спорудах (способи проникнення до сховища, огляд приміщення) при проведенні пошуку та затримання (озброєного та неозброєного) правопорушника: метод. рекомендації. / О.Г. Комісаров, С.М. Балабан, С.В. Белай, В.Я. Покайчук та ін. Дніпро: ДДУВС, 2017. 69 с.

19. Нормативно-правові засади зупинення та огляду транспортного засобу, затримання (озброєного та неозброєного) правопорушника: метод. рекомендації. / О.Г. Комісаров, Р.В. Миронюк, С.М. Балабан, С.В. Белай, В.Я. Покайчук та ін. Дніпро: ДДУВС, 2017. 37 с.

20. Застосування працівником поліції контрольованої сили при затриманні правопорушника чи протидії його агресивним діям: метод. рекомендації. / О.Г. Комісаров, С.М. Балабан, А.О. Собакарь, А.В. Жбанчик, В.Ф. Примаченко та ін. Дніпро: ДДУВС, 2017. 69 с.

21. Ризики поліцейського (фізичні, процесуальні, соціальні) під час виконання службових обов'язків. Дотримання заходів особистої безпеки: / О.Г. Комісаров, С.М. Балабан, А.О. Собакарь, В.Я. Покайчук, С.Б. Боровинський та ін. Дніпро: ДДУВС, 2017. 69 с.

22. Нормативно-правові засади доставлення затриманого до відділу (відділення) поліції: метод. рекомендації. / О.Г. Комісаров, С.М. Балабан, А.О. Собакарь, В.Я. Покайчук, С.Б. Боровинський та ін. Дніпро: ДДУВС, 2017. 69 с.

23. Світличний В.А. Правові підстави застосування спеціальних засобів Національною поліцією України. *Участь правоохоронних органів та військових формувань України у забезпеченні громадської безпеки: матер. II Всеукраїнської науково-практ. конф. Нац. академії НГУ* 30 лист. 2017. м. Харків. С. 16–17.

24. Мукоїда Р.В. Правові основи застосування спеціальних засобів. *Юридичний бюлетень*. Вип. 1. 2015. С. 100-106.

25. Тактико-спеціальна підготовка: метод. Рекомендації. / за ред. Панченко В.А., Присяжнюка В.А., Присяжнюка А.Я. В.: ВВПУ, 2005. 60 с.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ З ПР-73

Практичне заняття № 1

Навчальний час – 2 години.

Матеріальне забезпечення: ПР-73, секундомір, свисток.

Мета: навчити способам захисту і нападу з ПР.

Навчальні питання:

1. Початкове положення перед застосуванням ударів гумовою палицею.
2. Техніка нанесення ударів зверху і знизу.
3. Техніка нанесення ударів збоку.
4. Техніка нанесення ударів з розмаху.

Вступна частина

Для запобігання травматизму на занятті необхідно дотримуватися заходів безпеки.

Забороняються такі прийоми і дії:

- атаки будь-якими неконтрольованими ударами;
- атаки в пах, голову, ключичну область, живіт, шию;
- контрудари без захисних дій (блоків, відбиття, ухилів).

Для запобігання травматизму на заняттях можуть так само використовуватися захисні жилети, сталеві армійські каски або пластмасові каски з забралом, захисні накладки на ноги і руки.

Питання 1. Початкове положення перед застосуванням ударів гумовою палицею.

Вивчення техніки нанесення ударів гумовою палицею починається в розімкнутому строю, удари наносяться по повітрю з фіксацією усіх крайніх положень спочатку повільно під рахунок. У міру освоєння техніки швидкість виконання ударів збільшується. Відпрацювання ударів можна так само проводити по ударних тренажерах, мішках з піском і т.ін.

Для ефективного застосування гумової палиці курсант (слухач) повинен:

- добре тримати рівновагу в бойовій стійці при проведенні ударів або захистів;
- проводити прийоми з максимальною швидкістю;
- домагатися, щоб м'язи, які використовуються в нападі або захисті, діяли синхронно.

Питання 2. Техніка нанесення ударів гумовою палицею зверху і знизу.

1. Початкове положення для нанесення удару – бойова стійка, рука опущена вниз. Удар наноситься зверху вниз, швидко і хльостко. При цьому ударі рука робить максимально широкий круговий рух у плечовому суглобі, а при контакті палиці з «об'єктом» відбувається перенесення ваги тіла з правої на ліву ногу, що збільшує силу удару. Це так званий довгий удар (удар по великому колу).

2. Другий тип удару зверху використовується у випадках обмеженого простору (на середніх дистанціях – близько 1 метра). Особливість цього удару полягає у відсмикуванні палиці в момент контакту, цей удар схожий на удар батоном. Проводиться також з перенесенням ваги тіла.

3. Третій тип удару – зупиняє удар, удар на малих дистанціях (до 60–70 см). Техніка удару полягає в хльостко кистьовому круговому русі з підсмикування руки вниз, з переносом ваги тіла на ногу, що стоїть попереду. Удар наноситься з довільного початкового положення по правопорушнику, що знаходиться впритул до вас, коротким кистьовим рухом у сторону удару.

Питання 3. Техніка нанесення ударів гумовою палицею збоку.

1. Початкове положення для удару – бойова стійка, рука з палицею знаходиться на плечі. Удар наноситься у напрямку справа наліво (палиця знаходиться у правій руці) з поворотом корпусу, кроком лівої і підтягуванням правої ноги. Це так званий довгий тип удару. Удар може наноситися в напрямку по діагоналі вниз (наприклад, в область «плаваючих» ребер, по плечу, руці, що тримає зброю, в область верхньої частини стегна або литкових м'язів).

2. Початкове положення для удару – бойова стійка, рука з палицею опущена вниз. Удар наноситься у напрямку справа наліво. Рух починається поворотом плечей вправо. Проводиться замах, при цьому палиця піднімається. Удар наноситься з кроком правої і підтягуванням лівої ноги зі зворотним поворотом корпусу. Такий удар переважно виконується на середній дистанції по спині.

3. Удар палицею збоку в разі горизонтального захоплення палиці спереду наноситься від плеча справа наліво з коротким смиканням п'ястка в кінці руху. Рука з палицею рухається через ліву сторону тіла, рука при цьому проходить над головою (одночасно можна робити цією самою рукою захист від удару зверху) голова здійснює оберт у бік руху руки, що б'є.

Питання 4. Техніка нанесення ударів гумовою палицею з розмаху.

Початкове положення для удару – бойова стійка, рука з гумовою палицею опущена вниз. З кроком правої ноги проводиться замах у напрямку до лівого плеча, при цьому корпус максимально закручується вліво. Зворотним розворотом корпусу наноситься удар палицею з розмаху по противнику. Початкове положення для наступного удару займається з кроком лівої ноги вперед.

Заключна частина

У цій частині заняття провести вправи на розвиток силових якостей. Шикування, підбиття підсумків заняття (відзначення кращих, завдання на самопідготовку).

Практичне заняття № 2

Навчальний час – 2 години.

Матеріальне забезпечення: гумові палиці (ПР-73), секундомір, свисток.

Мета заняття: навчити діям з гумовою палицею.

Навчальні питання:

1. Удари торцями гумової палиці.
2. Удари середньою частиною гумовою палиці.
3. Дії гумовою палицею при захисті.
4. Затримання удушливими захопленнями за допомогою гумової палиці.

Вступна і підготовчі частини (Аналогічні заняттю № 1)

Питання 1. Удари торцями гумової палиці.

Прямі удари (стусани) довгим кінцем палиці однією рукою виконуються з місця, з кроком лівої ноги вперед. Це, як правило, не дуже

сильні удари, але вони зупиняють нападника.

1. Початкове положення для нанесення удару – бойова стійка. Права рука зігнута в лікті і утримує палицю горизонтально на правому боці на рівні плаваючих ребер. Удар наноситься на довгій дистанції з кроком лівою ногою вперед, підтягуванням правої ноги і розворотом корпусу вліво з викиданням палиці в точку контакту з правопорушником. Потім співробітник швидко приймає вихідну стійку або завдає вражаючого удару.

На близькій дистанції точкові удари завдаються коротким кінцем палиці замахом вгору і опусканням в момент контакту з противником центра ваги тіла з повним напруженням усіх м'язів і видихом.

2. Прямі (точкові) удари із захопленням палиці двома руками наносяться при горизонтальному розташуванні палиці на середній і короткій дистанції. Такі удари набагато сильніші і призводять до ураження нападаючого. Наносяться в сонячне сплетіння, по печінці або в пах. Всі вони виконуються з поворотом тулуба в сторону нанесення удару.

3. Удари зверху коротким кінцем палиці в разі захоплення палиці двома руками виконуються з коротким замахом вгору і опусканням в момент контакту з противником центра ваги тіла з повним напруженням усіх м'язів і видихом.

У цій техніці наносяться удари торцями палиці на короткій дистанції при низькому розташуванні противника.

4. Удари коротким кінцем збоку із захопленням палиці двома руками виконуються з попередніми розворотом тулуба в сторону, протилежну напрямку удару, і зворотним розворотом тулуба, подібно бічним ударам кулаком, тільки палиця зв'язує руки з корпусом у замкнутій контур (тому ці удари сильніші).

Удари коротким кінцем гумової палиці з розмаху із захопленням палиці двома руками виконуються у такій самій техніці. Тулуб попередньо розвертається в сторону, протилежну удару, і наноситься удар, подібний удару рукою з розмаху.

Питання 2. Удари середньою частиною гумової палиці.

Початкове положення – палиця тримається горизонтально спереду. З цього положення доцільно застосовувати удари її середньою частиною. Удари можуть наноситися в область грудей, для зупинки пасивного нападу, по кінцівках, по голові. Удари середньою частиною палиці практично однакові із захисними діями при блоках від ударів ногами, руками, будь-якими предметами.

Техніка виконання ударів така. Палка злегка згинається середньою

частиною до себе, потім відбувається різкий викид двох рук у напрямку удару і вихлест «зведеною» ударною середньою частиною до точки контакту з противником. Вихлест відбувається в момент, коли до контакту палиці з точкою блокування або удару залишається 3–4 см. Корпус при цьому тримається прямим, в момент удару напружуються широкі м'язи спини і руки.

Питання 3. Дії гумовою палицею при захисті.

Вивчення захисних дій проводиться в парах, коли один із партнерів нападає, а другий захищається за допомогою гумової палиці. Швидкість виконання повинна зростати поступово, в міру засвоєння техніки, сила ударів повинна бути контрольованою, а удари гумовим кийком – позначатися.

Використовуючи на заняттях захисну екіпіровку, можна виконувати прийоми в повній координації.

Початкове положення – бойова стійка.

1. Звільнення від обхватів ніг спереду засноване на техніці ударів середньою частиною гумовою палиці з опусканням корпусу вниз і кроком назад, для розриву захоплення за ноги.

2. Захист від удару зверху рукою, палицею, ножем, іншим предметом проводиться середньою частиною палиці назустріч удару з проведенням після захисту удару ногою і добиваючого удару гумовою палицею зверху або збоку.

3. Подібним чином проводиться і захист від ударів з розмаху. При цьому способі захисту необхідно виконати розворот корпусу назустріч удару з одночасним жорстким вихлестом вертикально поставленої палиці на витягнуті руки.

4. Захист від ударів збоку рукою, ножем, предметом в обличчя, шию, у верхню частину тулуба проводиться підставкою середньої частини палиці в сторону вгору з невеликим розворотом корпусу вліво. При цьому права рука знаходиться зверху.

Від ударів збоку рукою, ножем, предметом в обличчя, шию, в нижню частину тулуба захист проводиться підставкою середньої частини палиці в сторону вниз.

5. При захисті від ударів знизу ножем, рукою палиця викидається вниз, з невеликим присіданням тулуба, тобто опусканням центру тяжіння і напругою рук, так як блокування удару відбувається саме утворенням жорсткої зв'язки: ліва рука - палиця - права рука - прямий корпус - ноги в бойовій стійці.

Одночасно з блоком робиться крок правою ногою назад. Ширина

кроку різняться залежно від дистанції до нападника. Різняться також залежно від дистанції траєкторія руху рук і ступінь нахилу корпусу.

6. Захист від прямого удару кулаком, ножом, предметом в обличчя, верхню частину тулуба здійснюється відбиттям всередину середньою частиною палиці з поворотом тулуба з переходом у бічну стійку. Корпус при цьому розвертається лівою стороною вперед. Палка розташована вертикально, ліва рука зверху.

Техніка захисту від ударів ногами аналогічна техніці захисту від ударів руками. Варто тільки зазначити, що удари ногами значно сильніші, тому дуже важливо жорстко зустрічати гумовим кийком ногу, якою завдається удар, так як це викликає додатково больовий шок у нападника.

Питання 4. Затримання удушливими захопленнями за допомогою гумової палиці.

Затримання удушливим захопленням за допомогою палиці має кілька варіантів. Палка при проведенні удушливого захоплення завжди утримується двома руками. Руки можуть бути близько розташованими паралельними або навхрест. Удушливе захоплення за допомогою палиці проводиться проти прямо стоячого або стоячого на колінах правопорушника.

При затриманні удушливим захопленням стоячого на колінах правопорушника обов'язково йому в спину підставляється для упора стегно.

Захоплення, виведення з рівноваги і затримання за допомогою палиці стоячого на ногах супротивника при підході ззаду проводиться ривком на себе. При цьому палиця розташована горизонтальним хватом правої руки за середину. Необхідно обов'язково обмежити можливість переміщення затриманого назад.

Заключна частина

У цій частині заняття провести вправи на розвиток силових якостей. Шиккування, підбиття підсумків заняття (відзначення кращих, завдання на самопідготовку).

Практичне заняття № 3

Навчальний час – 2 години.

Матеріальне забезпечення: ПР-73 – на кожного курсанта, секундомір, свисток.

Мета заняття: навчити діям з виробом ПР-73.

Навчальні питання:

1. Удосконалення ударів гумовою палицею.
2. Удосконалення захистів і удушливих захоплень за допомогою гумової палиці.
3. Комбінації з використанням гумової палиці.

Початок заняття аналогічно заняттю № 1.

Питання 1. Удосконалення ударів гумовою палицею, вивчених на практичному занятті № 1 і 2.

1. Техніка ударів зверху і знизу.
2. Техніка ударів збоку.
3. Техніка ударів з розмаху.
4. Удари торцями гумової палиці.
5. Удари середньою частиною гумовою палиці.

Питання 2. Удосконалення захистів і удушливих захоплень за допомогою гумової палиці, вивчені на практичному занятті № 2.

1. Дії гумовою палицею при захисті від різних ударів руками озброєного і неозброєного супротивника.
2. Захист гумовою палицею від ударів ногами.
3. Затримання удушливими захопленнями за допомогою гумової палиці.

Питання 3. Комбінації з використанням гумової палиці.

Для вдосконалення роботи гумовою палицею використовуються комбінації із захисних і атакуючих дій ПР-73. Причому атакуючий відпрацьовує удари гумовою палицею, а той, хто захищається, – захист і контратаку.

1. Атакуючий проводить удар палицею зверху (дистанція довга).
Захист від удару палицею зверху – контрудар палицею збоку по великому колу; по ребрах або нозі.
2. Атакуючий проводить удар палицею зверху (дистанція середня).
Захист від удару палицею зверху – контрудар палицею зверху по середньому колу.
3. Атакуючий проводить удар палицею збоку в голову на середній дистанції.
Захист від удару палицею збоку – різкий кистьовий удар палицею зверху.
4. Атакуючий проводить удар палицею збоку в голову на короткій дистанції.

Захист від удару палицею збоку – тичковий удар коротким кінцем палиці власника в голову.

5. Атакуючий проводить удар палицею з розмаху в голову на середній дистанції.

Захист від удару палицею з розмаху – контрудар палицею збоку по животу по середньому колу.

6. Атакуючий проводить удар палицею збоку по тулубу на дальній дистанції.

Захист від удару палицею збоку – удар по великому колу палицею зверху.

7. Атакуючий проводить тичковий удар палицею в живіт.

Захист від тичкового удару в живіт з переходом в бічну стійку – удар палицею зверху.

8. Атакуючий проводить тичковий удар палицею в живіт на короткій дистанції горизонтально розташованою палицею, утримуваною двома руками.

Захист від тичкового удару в живіт з переходом у бічну стійку – удар з розмаху коротким кінцем утримуваної двома руками палиці.

9. Атакуючий проводить удар середньою частиною палиці в область горла. Захист від удару підставкою вертикально розташованої палиці, утримуваної двома руками – удар коротким кінцем палиці в голову (збоку) нападника.

10. Атакуючий проводить удар палицею по ногах. Захист від удару палицею по ногах підставкою палиці під удар – контрудар палицею зверху.

11. Атакуючий проводить удар ногою знизу в промежину. Захист від удару ногою знизу підставкою гумової палиці, розташованої горизонтально – удар гумовою палицею зверху.

12. Атакуючий проводить удар ножем знизу.

Захист від удару ножем знизу підставкою горизонтально розташованої гумової палиці – удар палицею збоку.

13. Атакуючий проводить удар ножем збоку.

Попереджувальний тичковий удар коротким кінцем палиці у голову (збоку) нападника.

14. Атакуючий завдає удар кулаком в обличчя.

Захист від удару кулаком в обличчя з переходом в бічну стійку – тичковий удар коротким кінцем палиці по голові (збоку) нападника.

Заклучна частина

Комплексні естафети із застосуванням ПР-73. Вправи в парах на гнучкість. Виконання вправ на розслаблення і відновлення дихання. Підведення підсумків заняття.

Навчальне видання

**Поливанюк Василь Дмитрович
Казначесь Дмитро Георгійович
Біліченко Валерій Віталійович
Бойко Олена Іванівна
Фурса Вадим Вікторович**

**ПРАВОВІ ТА ТАКТИЧНІ ЗАСАДИ
ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ
СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ**

Навчальний посібник

Колектив авторів

*За загальною редакцією
кандидата юридичних наук, доцента
В.Д. Поливанюка*

Редактор, оригінал-макет – *А.В. Самотуга*
Редактор *Л.В. Омельченко*

Підп. до друку 18.10.2019. Формат 60x84/16. Гарнітура – Times. Друк. RISO, цифровий.
Папір офісний. Ум.-друк. арк. 5,75. Обл.-вид. арк. 6,00. Тираж 20 прим. Зам. № 05/19-нп.

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, т. (056) 370-96-59
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6554 від 28.02.2018